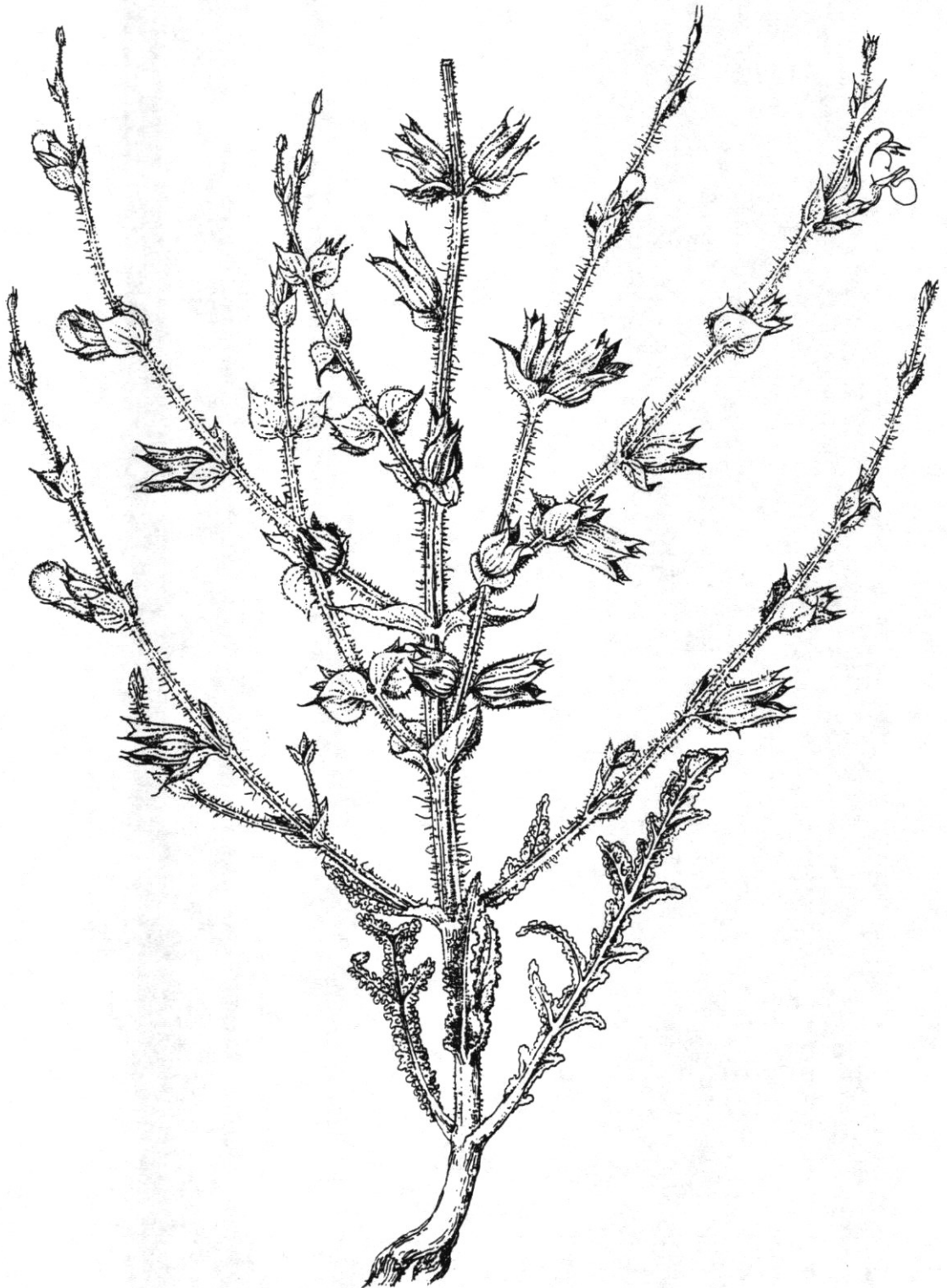

ר' אברהם אבולעפיה בן שמואל

ספר גאולה

מהדורה מדעית, יוצא לאור פעם ראשונה על פי כתב יד ירושלים
8^o1303 וכתב יד לייפציג 39 [B. H. 13], כולל תצלום כתבי היד,
מראי מקומות, הערות ומפתחות, ונלווה לו סקירת כל כתבי היד של ר'
אברהם אבולעפיה בעולם, על ידי

רפאל כהן

הושיעני אלהי ישעי בהתחילי פירוש זה || 71 ב

י' אלהים נתן לי לשון לימודים לדעת לעות את יעף דבר יעיר הבקר בבקר יעיר

לי אוזן לשמוע בלימודים.¹ **ישעיהו** הנביא ע"ה ראה בנידודו היותו ינווה ואמ'

אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו הן

5 בעונותיכם נמכרתם ובפשעכם שולחה אמכם² כנגד שהיו אומ' בזמנן הקצור קצרה

ד' , ' ³ מפרות ובטלה ההשגחה מבני אדם

י ישעיה נ ד.
שם נ א.
שם נט א.

||72|| עזב, ' את הארץ ואין, ' רואה אותה' יהיה הנביא הזה מודיע שקריה' [ופחזותם] שהיה אומ' להם אין הדבר כמ' שחשבתם אך עונותיכם היו מבדילים ביניכם ובין זולתיכם. הן בעונותיכם נמכרתם ופשעכם שלחה אמכם.⁵ כל זה למה מפני שהשם נמצא להם להורות להם הדרך הישרה אשר תלכו בה ואין איש בכם נמצא להטות אזנו אל האמת. אך בשקר ונשוא אחיו נדבק בהם באומרו מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה הקצור קצרה ידי מפדות.⁶ ואם אין סיבה להציל הנה כל העולם כנגדי לכלום.⁷ הן בגערתי אחריב ים אשים נהרות מדבר תבאיש דגתם מאין מים ותמות בצמא.⁸ ואומ' אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם.⁹ זה העניין כולו משל מורה על עוצם יכולתו ית' וית' ולא זכר פה כי אם מים ושמים ובכללם ים ונהרות הם נהרות גן עדן ודגתם הנאמ' עליה לאדם ורדו בדגת הים¹⁰ מפני שהשולטנות האנושית הראשונה על הדגה היא ושמה לויתן והוא התלי¹¹ אשר הכל בידו ועליה נאמ' ויברא אלהים את התנינים הגדולים¹² כי תנינם כתי' הוא התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו הוא נחש בריח נחש עקלתון¹³ ואע"פ שהמשילוהו אל מלכי האדמה בעבור היותו מלך כמו' שכתבו' בספר יצירה תלי בעולם כמלך על כסאו.¹⁴ ונקרא דג בעבור שהוא מוליד דאגה. והוא בעל כל פריה ורביה. כי דגה ג"כ לשון ריבוי בעבור היות הדגים רבים מלשון וידגו לרוב.¹⁵ וכן ארבה נקרא כן בעבור היותו הבה וכמותם רבים בכתובי' ואחר אומרו אלה זה הנביא הורה על עינמו שההשגחה היתה עצומה עליו ואם הוסרה מהם לפי פחיתות דעתם. והוא אמרו אדני יהוה נתן לי לשון לימודים לעות את יעף דבר.¹⁶ פתח זה העתו' בשתי רחמים כי שני השמות האלה מרת רחמים הם. ואע"פ שאנו מכנים השם השני במדה ואנו קוראי' אותו אלהים וגם ניקודו מעיד על זה אין הכוונה בו אלא להורות שכת' ששאר בני האדם נידונין בחובה בו בעצמו הנביאי' והחכמי' הצדיקי' נדונים לזכות. ואמ'¹⁷ כי השם ית' נתן לי לשון

* יחזקאל ט ט.

* ישעיה נ א.

* שם נ ב.

* שם, צ"ל: "הקצור קצרה ידי מפדות ואם אין בי כח להציל".

* שם, ועל המונח 'דג' ראה גם בספר חיי העולם הבא לר' אבולעפיה, שם מחלק ר' אבולעפיה את גוף האדם לשלושה חלקים, בהתבססו על המשנה השלישית בספר יצירה, ובהוסיפו את חלוקת המזלות לארבע, תפישה זו מורה על הקשר בין שלושת החלקי בגוף האדם ושלושת האותיות שבספר יצירה: "דע כי יש באדם ג' ענינים: בראים בג' אמות אמי' מצורפות עם יהוה והם מלאכי אש ורוח ומים והנה ראש נברא בג' צורות של אש כנגד טא"ק אש, ובטן ממים בג' צורות מים כנגד סע"ד מים וגויה מרוח כנגד תמיד רוח" [חיי העולם הבא, כ"י אוקספורד 1582 דף 12ב]; עיין אצל אידל (1988): 37-36.

* שם נ ג.

* בראשית א כו.

* על מונח זה השווה עם דברי ר' אבולעפיה בספר המליץ, כ"י רומא אנג'ליקה Or. 5 דף 113 - א14; ועיין אצל אידל (1988): 91-95.

* בראשית א כא.

* בבא בתרא עא ב.

* ספר יצירה סעיף 59.

* בראשית מח טז.

* ישעיה נ ד: "אדני יהוה נתן לי לשון למומים לדעת לעות את יעף דבר יעיר בבקר בבקר יעיר לי און לשמע כלמודים".

* שם.

72|| לימודים כלומ' לשון לקבל בו כל לימודים לדעת כמי שנתן להם לשון ולא קבלו בדעת. ומה היא הרעת לעות את יעף¹⁸ דם ה. ומלת לעות אצלו מלשון עת. ואע"פ זר בעונו והוא לתת את היעף עת הדבור באומרו ודבר בעתו מה טוב.¹⁹ ויעף יש מפרשי' שהוא לצד הרע²⁰ באומרו וייעפו נערים וייגעו ובחורים כשול יכשלו²¹ כלו' לצד הייצר הרע. ואין הפרש בין מלת עיף ליעף. שהוא כמו' שיחשב שמלה 5 שלמה. וכיוצא בם. וכן כתי' ויבא עשו מן השדה והוא עיף.²² ופירשוהו שהכשלו ייצר הרע.²³ ויש אומ' כי יעף בזה העניין הוא ייצר ה"רע בעבור שהוא חלש בתחלת מציאותו כנגד ייצר הרע אחיו. וכן כתי' נתן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה.²⁴ ופירשוהו כי הוא יצר טוב בעבור שהוא חלוש בתחלת מציאותו. ולפי דעתי כי הוא האמת. כי יצר הטוב בעצמו הוא יצר הרע אשר נוצר באדם בסוד וייצר²⁵ בשני 10 יו"דין להורות על שני יצרים. ובסוד ' , ' אלהים שהם מר"ק ומד"ר. אין ספק שהן שתי פעולות בשני דרכים שהם טוב ורע. וע"כ יש לנו עת לטוב ועת לרע בעבור שכח האדם תלוי בעתים. עת ללדת ועת למות. עת מלחמה ועת שלום.²⁶ וע"כ אמ' הנביא לדעת לעות את יעף דבר²⁷ לתת ליצר כח הדבור בעתו ומתי הוא עתו בבקר 15 בבקר יעיר והם שתי הערות בשתי דרכי באור כי ידוע שהאדם כל היום אצלו לפי טבעו הוא זמן הקיצה ורוב הלילה זמן השינה. והשינה אחת משישים במיתה²⁸ ורוב האדם משישים מחשבותיהם בעת הקיצה לקום להשתדל בטורח יגור כי גוסס שהם צורכי העולם הזה וא' מאלף הוא שיקיץ ויתעורר משנתו וכל מחשבתו לקום להשתדל בעבודת השם שהוא לימוד התורה לשמה וישים שתי כחות פעולותיו במדרגת האמת ויבקר ויחקור איך ישן ואיך התעורר ומה היה בקבלו שינה ומי 20 הביאו לכך ומי העירו בבקר ולפי שמחשבתו זאת היא מחשבה אמיתית שכלית בכל בקר ובקר אחרי עבור מאתו רוח המאכל ואידיו ועשמו מען] דתו רוח כי המלאך וכוחותיו ודבריו ואז בלמדו חכמה ומודיעו

¹⁸ ישעיה נ ד.

¹⁹ משלי טו כג.

²⁰ השווה רד"ק על עמוס ד יג.

²¹ ישעיה מ ל.

²² בראשית כה כט.

²³ השווה רש"י שם: "והוא עיף - ברציחה כמה דתימא [ירמיה ד לא] עיפה נפשי להורגים".

²⁴ ישעיה מ כט.

²⁵ בראשית ב ז. וראה ברכות סא א: "שני יצרים ברא הקדוש ברוך הוא אחד יצר טוב ואחד יצר רע".

²⁶ קהלת ג ב.

²⁷ ישעיה נ ד.

²⁸ ברכות נז ב.

73|| דרך הנבואה כמו שהרב מלמד את תלמידו השלם ומודיעו חידושי' בכל עת
 בבקר בבקר בעת קומו משנתו וכך כתו' חדשי' לבקרים רבה אמונתך.²⁹ כשאמונת
 האדם רבה מודיעים לו הדורים בכל בקר ובקר. והמלאך המודיע לאדם לימודו הוא
 השכל הפועל בא באזני לבו שממנו כח הדיבור באדם.³⁰ וע"כ יעיר לי און לשמוע
 בלימודים.³¹ והוא לבבו הלמוד כמ' שאמ' לפנים, 'אלהים פתח לי און ואנכי לא
 5 מריתי אחור לא נסוגותי.³² כי אחרי היות השם פועל בו ופותח לו אונו שכלו שגם
 הזונה אינה מעיזה פניה שלא לקבל ותהיה מרי עצום. וכן אם היתה נבואה שורה
 עליו ולא היה מראה כחה והיה שב לאחור ממנה כל עוד היות בו כחו ויכולת
 לקבלה נאמ' כי הוא לא מרה ולא שב לאחור מזה והוא אומר ונאמ' לא מריתי
 10 אחור לא נסוגותי.³³ וע"כ אמ' שאפי' היה מגיע לפגעים רבים לא היה לו להתרחק
 מן האמת הנשפע עליו באומר גוי נתתי למכים ולחיי למורטים פני לא הסתרתי
 מכלימות ורק.³⁴ ומיד הורה על גמולו הטוב בזה ומה הוא עזרת השם והוא אומר
 אחר ו, 'אלהי יעזר לי ע"כ לא נכלמתי. ע"כ שמתי פני כחלמיש ואדע כי לא
 אבוש.³⁵ וכל זה למה מפני שקרוב מצדיק. ואחר שהדבר כן מי אייב³⁶ אתי לעמדה
 15 יחד מי בעל משפטי יגש אלי. והנה זה ידוע שכל מי שיודע לפי דעתו אמתת הדין
 ויודע היות הדין שלם ואמיתי בדינו בעצמו הוא יודע אם הוא חייב או זכאי. גם
 יודעים אם בעל דינו חייב או זכאי. ואם יודע שהוא חייב ובעל דינו זכאי לא יבקש
 ממנו להקריבו למשפט כי זה לא היה ראוי לעשותו אפי' להדיוט כ"ש לשלם כ"ש
 לנביא שהוא יותר שלם מכל אדם.³⁷ אמנם בדעתו שהוא זכאי ובעלי דינו חייבים
 20 יצעק לפני הדין ויאמר מי בעל משפטי יגש אלי וכל זה הנביא ואמ' הן, 'אלהים
 יעזר לי מי הוא יושיעני הן כולם כבגד יבלו עש יאכלם.³⁸ ואחרי פתחי זאת הפתיחה

בדברי הנביא הנזכר ז"ל³⁹ אתחיל להודיע כונתי זה הנה. **בעצם**

²⁹ איכה ג כג.
³⁰ על הדיבור כשכל הפועל ראה ר' אברהם אבולעפיה, חיי הנפש, עמ' 77: "וסוד השלג החשך [פדר"א ג]
 ואמיתותו כלל החמש. אבל האור הוא עצם קדמון ונקרא דבור [=212-אור] הוא מנהיג אמנם סוד אור לבשו
 הוא האור והחשך [=551-עולם השכלים]"; השווה עם רמב"ם, מורה נבוכים, ב כו; ר' אבולעפיה מרמז כאן
 שהגלגלים [=שמים] נבראו מן האור [=שכלים] והחשך [=חומר העליון]; עיין אצל לוי(1955): 77; והשווה עם
 דברי ר' אבולעפיה בספר המלמד, כ"י פריס 680 Hébr. דף 289ב: "החומר הראשון הנקרא אור וחשך שסודם
 רואה ואינו נראה ובור זכר שדי הנקרא שכל הפועל"; וראה גם בספר חיי העולם הבא, כ"י אוקספורד בודלי
 1582 דף 7א; ועיין על כל הנשוא אצל אידל(1976): 92-93.

³¹ ישעיה נ ד.

³² ישעיה נ ה.

³³ שם.

³⁴ שם נ ו.

³⁵ שם נ ז.

³⁶ צ"ל יריב, ראה ישעיה נ ח.

³⁷ זוהי תפיסתו של ר' אבולעפיה אליבא דקבלה נבואית.

³⁸ שם נ ט.

³⁹ ישעיה נ ח.

||73|| היום הזה עבר עלו רוח, '40 והעירני לפרש פי' מורה נבוכים בדרך קצרה כפי יכולתי וכפי מיעוט שכלי ונשמתי ונתתי בלבי אם אעשה ואם אחרל. ותבוא רוח ותעמידני על רגלי ותקראני בשמי פעמיים אברהם אברהם⁴¹ ואומ' הנני ויצא הקול ברעש גדול וילמדני באורח משפט וילמדני דעת ודרך תבונות הגידני.⁴²

5 הודיעני ויעירני כאיש אשר יעור משנתו לחבר דבר מחודש לא חובר בזמנו⁴³ דבר ממנו מפני המעם שזכרתי בעניין ישעיהו הנביא שהיה מתרעם על בני דורו על היותם רחוקים מהאמת ולא היה די להם בשנאמ'⁴⁴ היו יודעי' ושומעי' דבריו ולא היו מקבלים ממנו אלא שהיו מכים אותו אפי' גדוליהם שהם נביאי השקר. וע"כ היה אומ' גוי נתתי למכים וגו'.⁴⁵ וכן כתו' ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים.⁴⁶ והנה בזמן אלישע היו צועקים אחריו עלה קרח עלה קרח.⁴⁷ וכן הנביא האחר היו אומ' עליו אויל הנביא משוגע איש הרוח.⁴⁸ והנה היום איתי אני שהדור הזה דורשיו הם רודפי טורפם. ופרנסיו אוהבי כספם.⁴⁹ וכבר ידעת אמרם ז"ל שהקב"ה הראה להם דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו. דור דור ומנהיגיו.⁵⁰ ודעתי ראה זה שהדבר הזה קרוב להיותו טבעי מפני שלא יתכן להמצא בעולם צדיקים בלתי רשעין ולא רשעים בלתי צדיקים. ולא חכמים בלתי פתאים. ולא פתאים בלתי חכמים. כי באלהי יבחנו אלה ואם אין אלה ואלה קשורים באלה. וכן בכל התמותות הנזכרות בעתים כי לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים.⁵¹ והזה הנה הטוב מבחין את הרע. והרע מבחין את הטוב. וכל זה מפורש בספר יצירה⁵² על זה נצחתי כח והפרכת⁵³ רינות.⁵⁴ והשלחתי ידי במה שהוא למעלה מיכולתי מעט בראותי דורי קוראים אותי מין ואפיקורוס.⁵⁵ בעבור הייתי עובד אלהים באמת ולא כפי דמיון העם ההולכים בחשך.⁵⁶ ובעבור היותם הם ודומיהם נשקעים⁵⁷ בזכותם היו שמחים כשהיו יכולין

⁴⁰ מלכים א, כב כד.

⁴¹ בראשית כב א. סבורני שיש כאן רמז לשם המחבר - הוא ר' אברהם אבולעפיה.

⁴² ישעיה מ יד.

⁴³ דהיינו פירושו של ר' אבולעפיה על מורה נבוכים מהווה חידוש בדורו, ואין פירוש דומה לו. פירוש המבוסס על הקבלה הנבואית, קרי על פי הגימטריית וצירופי האותיות.

⁴⁴ לא מצאתי מקור זה לעת עתה. אולם יש כאן רמז לרדיפות שרדפו את ר' אברהם אבולעפיה עקב חזיונותיו הנבואיים, בעת ששרתה עליו רוח נבואה לדבריו, וגם בחשבו את עצמו למשיח. ראה בספרו 'הברית החדשה', אצל כהן(2001); ועיין אצל אידל(1990).

⁴⁵ ישעיה נ ו.

⁴⁶ דברי הימים ב, לו טז.

⁴⁷ מלכים ב, ב כג.

⁴⁸ הושע ז ט. רמז לרדיפתו של ר' אברהם אבולעפיה, שכונה כנראה גם 'משוגע'.

⁴⁹ כאן אנו עדים ליחסים בין החכמים הנודדים, במקרה דגן מקובל נבואי, ובין הפרנסים העשירים.

⁵⁰ סנהדרין לח ב, ועוד.

⁵¹ קהלת ב ג.

⁵² ראה ספר יצירה סעיף 37.

⁵³ פראפרזה על יחזקאל יז כד: 'הובשתי עץ לח והפרכתני עץ יבש אני יהיה דברתי ועשיתי'.

⁵⁴ רמז להיותו של ר' אברהם אבולעפיה גם משורר, היבט שהמחקר המודרני כמעט התעלם ממנו.

⁵⁵ לדעתי כינויים שבהם כונה ר' אבולעפיה בשל דעותיו וספריו, ונרדף בעטיים.

⁵⁶ רודפיו של ר' אבולעפיה 'הולכים בחשך' אליבא דר' אבולעפיה, ואילו ר' אבולעפיה בא להאיר את דרכם בספריו.

⁵⁷ ראה עמוס ט ה: 'ושקעה כיאר מצרים'. כך גם רודפיו של ר' אבולעפיה, ה'נשקעים' בדרכיהם הידועותיהם, או לשון אחר ברשעותם.

להשקיעני⁵⁸ גם אני בתבליהם ובמחשך מעשיהם. אך חלילה לי מעשות זאת כי לא
אעזוב דרכי האמת בעד דרכי השקר.⁵⁹ וזה היה מה שהראני [...]

⁵⁸ בשונה מן הרודפים אותו והרוצים ל'השקיעו', ר' אבולעפיה לא 'שקע', או הלך בדרכיהם.
⁵⁹ דרכו של ר' אבולעפיה היא דרך האמת, זאת בניגוד לדרך הרשעים, שהיא דרך השקר.

11א|| [בשם אלהי ישראל¹ אתחיל סיבות מורה ואדבר מהם כפי מה שאוכל לעין ולהבין מן ההעתק ובמקום אשר לא אוכל להבין אביא מקומו פנוי או עם ממצאי אני בהעתק אחר או אם אמצא מזולתי יבורך מאלהיו שם ישלימו.]² נעשה אדם בצלמו³ הצורה המינית אשר היא השגה השכלית לא האמונה והתואר ואמ' עוד כי דמות הוא עם מן דמה והוא גם כן דמיון בעניין.⁴ ואמר 'מה שאין כן' כי כאשר יודע האדם בענין שבו זר מאד מה שאין כן בדבר מן הנמצאות תחת גלגל הירח והוא ההשגה השכלית אשר לא משתמש בה חוש ולא יד ולא רגל דמה אותה להשגת הבורא אשר אינ' בכלי. ואם יבינו דמיון באמת אבל לנראה מן הדעת תחלה ושוה באדם מפני זה העניין ר"ל מפני השכל האלוהי המדובר בו שהוא בצלם אלהים ובדמותו לא שהש' יתעל' גוף.⁵ ונודע גם זה מפרק ב אמרו כי השכל אשר השפיע הבורא על האדם הוא שלמותו האחרון הוא אשר הגיע לאדם קודם מרותו. וכשבילו נאמר בו שהוא בצלם אלהים ובדמותו.⁶ ונודע גם כן מפרק ד⁷ מאמרו אמנם שת כאשר למדהו והבינהו ונמצא שלם השלמת האני אמ' בו ויולד בדמותו בצלמו.⁸ ונודע גם כן מפרק מ"א מאמרו כי שם נפש הוא גם כן שם הנפש המוכ' כלומר צורת האדם⁹ ואמ' שהוא שם הדבר הנשאר מן האדם אחר המות¹⁰ ונודע גם כן מפרק מ"ו מאמרו גדול כחן של נביאים שהם מדמים את הצורה ליוצרה. שנ' ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם.¹¹ ונודע גם כן מפרק נ"ו¹² מכללו. עניין דמות ויחס ודמיון. וכן מכלל פרק התארים. ונודע עוד מפרק ס"ח מענין התורה המושכלת.¹³ וגם מפרק ס"ט בכללו מענין ארבע סבות שהם החמר והפועל והתצורה והתכלית.¹⁴ וגם מפרק ע"ב מענין צורות ארבע יסודות שהן מושכלות ולא משכילות ולא שכל בעצמם וכן ארבע בריות המגיעות מן הגלגלים לזה העולם ל"ד מיני המורכבים שהם צורות ר"ל כל בעל חיים וכן בכח המדבר שבו יוחד האדם

1 קאפח(1972): א אה' 1, מעיר שפתיחה זו באה בעקבות האמור בראשית כא לג, על אברהם אבינו.

2 עד כאן הקדמת המעתיק אדניה קלומיטי.

3 בראשית א כו.

4 רמב"ם מ"ג א א.

5 ואמר מה ... יתע' גוף - שם.

6 השכל אשר ... אלהים ובדמותו - שם א ב.

7 צ"ל מפרק ז, ראה מורה נבוכים א ז.

8 בראשית ה ג.

9 שם א מא.

10 שם.

11 שם א מו.

12 שם א נו.

13 שם א סח.

14 שם א סט.

ר"ל השכל אשר הוא השכל ההיולאני החמרי אשר ענינו לא ימצא באחד ממיני בעלי חיים זולת האדם ובעדו נקרא עולם קמן.¹⁵ הנה כל אלו הראיות על עניין היות כל הצורות המתחדשות¹⁶ בלתי מתנועעות ובלתי נופלות מצדן תחת הארץ ושאין מפעלת המזג אבל המזג מכין החמר לקבל הצורות המיוחדות לו ופועל הצורה צורה לא בחמר והצורה המיוחדת עוד מכינה החמר לקבל צורה { כל } אדם אחר חוץ ממנו או שהיא עתה בו. ונרמז עוד בחלק השלישי פרק ז עניין דמות מאמרו דמות ארבע חיות ודמות על ראשי החיה רקיע ובו דמות כסא דמות כמראה אדם.¹⁷ וכן דמות כבוד. ומפרק ח יודע סוד הצורה מאמרו כי כל פחיתות והפסד הוא מצד החמר וכל מעלה וקיום הוא מצד הצורה.¹⁸ ומפרק כ"ב מענין חיוב מאמרו כי הנפש שהוא שם הדבר הנשאר אחר המות אין לשמן שלמון עליו.¹⁹ אבל יש לו שולטנות על כל הארציים כלם. ומפרק כ"ז מאמרו שהאדם מ"שכיל בטבע ושלמותו האחרון אשר אין בו לא מעשים ולא מדות אלא דעות לכד הוא שהיה משכיל בפעל ר"ל שיהיה לו שכל בפעל. והוא שידע כל מה שביכולת האדם לדעתו מכל הנמצאות כפי שלמותו האחרון.²⁰ ומפרק נ"ד והוא והמין הרביעי הוא השלמות { ר"ל } האנושי האמתי והוא שיגיעו לאדם המעלות השכליות ר"ל המושכלות ללמוד מהם דיעות אמתיות באלוהיות.²¹ ואמ' שבואת המדרגה יקרא האדם אדם. ר"ל נברא בצלם אלהים ובדמותו והמשיך הענין הוא עד סוף הפרק²² שהוא סוף כל הפרק כי במה שבו החל בו סיים וגלה כל הסוד. ס'וד "ב שתוף שם

¹⁵ השווה עם פירושו ש ר' אבולעפיה לספר יצירה, עמ' כד: "ואנחנו 'עולם גדול' בהשיגנו אמתת הנקדה שיא המח(ו)דשת באמת: ושמה יוד ומספרה עשרה". עיין אצל וינשטוק(1984): כד ה' 27, לפיו כאן רומז אבולעפיה לשכל הפועל.

¹⁶ השווה עם כ"י וטיקן Chigi A. VI. 190 דף 296א, שם מסתמך ר' אבולעפיה על הרמב"ם כעד נאמן ובר סמכא לדעת החידוש. ראה את התרגום לעברית על פי וירשובסקי(1969): 142: "כמו משה רבנו, ורבנו משה והרב עצמו ר' משה עליהם השלום. הם שלושה משה, עדים נאמנים, חכמים ומקובלים האומרים שהעולם מחודש". וראה את הנוסח הלטיני, שם:

Cuius modi est apud nos moises legislator noster, et Rebenu moxe Et cuius modi est doctor ipse rabi moises super quibus tribus sit pax qui sunt tres Moses fideles testes sapientes et Cabaliste qui dixerunt nobis mundum esse innouatum.

אמנם שמו של הרמב"ם לא מבוא במלואו, אך ניתן להסיק כמעט בודאות שמדובר ברמב"ם; השווה עם דברי ר' אבולעפיה בפירוש ספר יצירה, עמ' א: "ספר יצירה, והוא שם כולל כל מה שכתוב בו, וגלה בו אמתת מה שראוי להאמינו מענין החדוש".

¹⁷ יחזקאל א ד.

¹⁸ מורה נבוכים ג ח.

¹⁹ שם ג כב.

²⁰ שם ג כ"ז.

²¹ שם ג נד.

²² פרק ג, שם.

בן אדם מפרק ז' סוד עניין שתוף שם בן מאמרו כי תלמידי הנביאים נקראים ביניהם.²³ וכן הלצה בעצמה מאמרו ויולד בדמותו כצלמו²⁴ כמו שהתבאר בענין צלם ודמות²⁵ וגם כן הוא בענין כינה. ומפרק י"ד מענין ויראו בני האלהים את בנות האדם כלומר הכחות החזקות האלוהיות את הכחות החלושות האנושי. ומפרק נ"ד מענין כרחם אב על בנים²⁶ וכמו שאמ' וחמלתי עליכם כאשר יחמל איש על בנו העובר אותו.²⁷ ומפרק ס"א מענין שם בן כך וכך אותיות.²⁸ שפירושו שם שמביא את האדם להבין סוד הש' ולהבנות ממנו²⁹ ולהתקיים בו כמו שהבן הוא סבת קיום המין. וידוע כי השכל החמרי הוא בן לשכל האלוהי שהוא שפע נשפע כמותו יתב'. ומפרק ס"ב אמרם שם בן ארבע אותיות חכמים מוסרים אותו לבניהם ותלמידיהם פעם אחת בשבוע.³⁰ והרב אמר שהוא סובר שאין זה איך יהיה הדיבור בו לבד אלא ללמד גם הענין אשר בעבורו יוחד זה הש' ויהיה בו סוד אלוהי עוד גם היה אצלם שם בן י"ב אותיות³¹ והמשיך זה הענין. ודע כי בניהם ותלמידיהם בשתקחם על דרך "נסתר תצטרך גם כן לקחת ענין המוסרים נסתר. וכן עוד ענין הפעמים והזמנים נסתר. ויהיו אז חכמים הם שנקראו אמונים על הכחות שהשמושים בשמות תחת כחם והם המוסרים זה "הם" לכחות האלהות מהם תחלה וגם לחסד לא נולדו מהם אבל אחר זמן נמצאו תחת ידיהם להנהיגם כדמות תלמידים לרב והם הכחות המקבלות המדות האלוהיות מהם שהיו מוכרחים ומוכנעים תחתיהם ||11|| והנה זכרו פעם אחת בשבוע³² ר"ל שבכל פעם יתפעם כחם מכח הש' שהוא האמצעי בין הפועל והפעול. וסוד בשבוע. בשבועה. כלומ' משביעים אותם לקבל הקיום מהם. ועוד ענין שבוע הוא סוד י"ז ספירות ושעליהם הכל מתגלגל ועל כן סוד שבוע. חשמל. והם ארבע חיות³³ כדמות ארבע אותיות כך צריך שתנהיג הנסתר. מפה חסר עד סוד ג' והוא סוד כסא והוא ג' דפים.³⁴ [...] ס"וד ג' ע"נין

²³ שם א ז.

²⁴ בראשית ה ג.

²⁵ שם.

²⁶ תהילים קג יג.

²⁷ תהילים קג יג, וראה רמב"ם מורה נבוכים א נד.

²⁸ מורה נבוכים א סא, שם מדובר על שם בן ארבע אותיות.

²⁹ על השם כבונה ראה ר' אברהם אבולעפיה, סוד ירושלים.

³⁰ קידושין עא א, ועוד.

³¹ מורה נבוכים א סב.

³² פסחים פו א, ועוד.

³³ יחזקאל א ה.

³⁴ כאן הערת המעתיק אדניה קלומיטי, לפיו היה חסר המשך הטכסט, או לשון אחר - היו לפניו שלושה דפים ריקים.

"כסא נודע מפרק י"ו אשר בחלק הראשון.³⁵ ענין סוד כסא מאמרו שם כי יד על כס יה³⁶ ומורה והיא מעלה אלוהית עצמיית לו ואינה נוספת על עצמו מפני שאינה לו מזולתו כי כל מעלה שהיא נוספת על עצם המתעלה בכל מנגדה היא מזולתם ולן] ם אינה כן, ומי שחושב זולת זה כופר בעיקר וכל.³⁷ דבר ועילהו אש' יקרא כסא לו. ויש כסא לכסא וכסא לכסא יקרא עד שיגיע ענין הסוד מכסא הכבוד שהוא בתכלית הפשיטות אל האדם שהוא בתכלית ההרכבה שאין אחריו הרכבה. ומפרק כ"ח מעניין ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר.³⁸ שתרגמו אנקלוס ותחת כורסיה יקריה.³⁹ וגלה הרב שם כי אמרו וקריה ר"ל לשכינה אשר הוא אור נברא⁴⁰ [...] בעיון טוב בכל אותו הפרק ודע {ר"ל שמי"ם} מלשן כסוי והעלמה כשם נעלם שהוא נעלם עם היותו עד על בוראו ובלשון לעז נקראו שמים ששם כסא צלום⁴¹ שהוא אצל הלשון. ומפרק ע מאמרו ברא הקב"ה ריקיעים בחר כסא כבוד ומלכותו אלא ערבות שרמו ואמר צדק ומשפט מכון כסאך.⁴² וכל זה בחלק הראשון ונרמו בחלק הראשון {השיני} <בפרק כ"ו>

||2א|| בפרק כ"ו. בכללו והוא התחיל כן ראיתי ר' אליעזר הגדול וכו'.⁴³ ורמוז שהם שני רמוזים עליוני ותחתוני. ושאין חמר הכל אחד וסודו כסאות לדוד⁴⁴ ולא אמ' כסא לכד אבל כסאות והאחד מעולה וקרוב לשם והתחתון פחות רחוק מזהרו על דרך קבלת שפעו. ג"ל ר"ל וכל זה מפרק ז בחלק השלישי בעניין ברכות כבוד, ' שאמר שם חמר⁴⁵ [...] בו אמר ואמתתו ידוע ומהותו ממה שצריך שתתעורר בחלקי

³⁵ צ"ל פרק ט, או כח בחלק א של מורה נבוכים, ראה שם.

³⁶ שמות יז טז.

³⁷ כאן מעבד ר' אבולעפיה את דברי הרמב"ם, ראה מורה נבוכים א ט: 'באמרו: "כי יד על כס יה" - הוא תאור עצמתו וגדולתו, אשר אין צריך שיחשב דבר חוץ מעצמו ולא נברא מנבראיו, עד שיהיה ית' נמצא בלתי 'כסא' ונמצא עם 'כסא' - זאת כפירה בלי ספק'.

³⁸ שמות יז טז.

³⁹ אונקלוס, שם.

⁴⁰ מורה נבוכים א כח.

⁴¹ כפי שהעירני מר שלמה צוקר, המלה היא מלטינית Caelum, ופירושה שמים [the heavens, the sky]. עיין אצל Simpson(1977): 83; כאן אנו עדים לידיעתו המצומצמת של ר' אבולעפיה את הלשון הלטינית. אולם יש לציין שמקור המלה היה בטכסט לטיני שהיה מונח [להשערתי] לפני ר' אבולעפיה, מאחר ומונח זה ניתן לסווגו כלטינית קלאסית.

⁴² תהילים פט טו, ראה מורה נבוכים א ע.

⁴³ מורה נבוכים ב כו.

⁴⁴ תהילים קכב ה.

⁴⁵ מורה נבוכים ג ז.

דמות אדם שעל הכסא והענין שבו כעין החשמל⁴⁶ והתחתון כמראה אש. והשתכל

בסוד מח ולב ותבין סוד הכסא.⁴⁷ **ס"וד "ד פ"קידה** וזכירה נודע

מפרק⁴⁸ אשר בחלק הראשון. סוד פקידה וזכירה⁴⁹ ממששה שהשם פקד מעשיהם

והנה אמרו מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו.⁵⁰ רומז אל זה הענין. ומפרק

לו.⁵¹ מענין כעס וקצף וחרון וקנאה. שכל אלה פקידת ענש. ואע"פ שאין שם שם

פקידה אלא שם זכירה הנה הענין הזה אחד ושם אמר הרב כי מאמין ההגשמה או

מתארי הגשם יותר רע מעובד ע"ז מאד ונקרא מקנה ומכעים וקורא אש חמה ואויב

וצר וזה כלו ענין פקידה. כענין פקד עון אבות⁵² הנזכר בפרק נ"ד.⁵³ וכל הענין ההוא

הנרמז בפרק ההוא מענין הכעס והקנאה והוא גם ממי שראוי להגקם ממנו ולפקוד

עונותיו ואמנם בחלק השני נרמז גם כן ענין זה בפרק ל"א בענין זכירה. זכר וזכר

ליציאת מצרים וכבר נאמר הפקידה לטו"בה כאמ' ו. ' פקד את שרה⁵⁴ וכן הזכירה

ואזכר את בריתי⁵⁵ ואין להם מספר קבוע כל כך הם בתורה ובנביאים ובכתובים

הפקידה והזכירה לטובה. מזכירים את שניהם בראש השנה⁵⁶ נפקדנו זכרנו ופקדנו

ורבים גם כן מהם להפקד מזה נאמרו וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם.⁵⁷ ונאמרו

מנחת זכרון מזכרת עון⁵⁸ וכן רבים. ופקידה תרגומו של מצוה. מפקדתא. מצות

פיקודייתא. רק הזכירה נמשכת יותר לטובה וכן הרעה. אבל הפקידה שוה לטוב ולרע

נאמרת בהם כמה בלבד שהגאולה בעצמה בלשון פקידה נאמרה אלא שנכפלה

באמרו פקד יפקד אלהים אתכם.⁵⁹ ובפרק י"ז בחלק השלישי בענין אמרו מה אדם

⁴⁶ ראה שם: "חש מל" - כלומר: המהירות, המורה עליו 'חש', וההפסק, המורה עליו 'מל' - הכוונה:

התחבר שני ענינים חלוקים בבחינת שני צדדים, עליון ותחתון, על דרך הדימוי.

⁴⁷ כסא = 86 = מח ולב; ועיין אצל אידל (1976): 176.

⁴⁸ צ"ל מפרק י.

⁴⁹ ראה ר' אברהם אבולעפיה, חיי הנפש, עמ' 20: "דע כי פקידה חכירה הם מורים ענין אחד בצד

אחד... ששם פקידה יאמר על ענין נפקד, כלו' מספר. כאומרו: 'פקוד כל בור זכר' [שמות ג מ], שעניינו,

מה מספרים ואין ענין זכירה כן".

⁵⁰ תהילים ח ה. ראה מורה נבוכים א י.

⁵¹ מורה נבוכים א לו.

⁵² שמות כ ה, ועוד.

⁵³ השווה חיי הנפש, עמ' 21, שם מפנה ר' אבולעפיה למורה נבוכים א לא.

⁵⁴ בראשית כא א.

⁵⁵ שמות ו ה.

⁵⁶ כפי שהעירני מר יעקב ליהמן, אין כאל ציטוט אלא רק ענין הפקידה והזכירה.

⁵⁷ שמות לב לד. ראה מורה נבוכים ג יז.

⁵⁸ במדבר ה טו.

⁵⁹ בראשית נ כד.

ותדעהו וכן אנוש ותחסרהו.⁶⁰ ואמ' מה אנוש כי תזכרנו מן אזנו כי תפקדנו. ואמ' הרב שבאו על זה פסוקים הרבה בענין השגחת השם בבני אדם כלם ובהפקד כל

מעשיהם.⁶¹ **סוד ההתחלה וסבה.** נודע מפרק ה' בחלק הראשון

מענין התחלה וסבה.⁶² דברים ראויים להסתירם מאד מן ההמון ומהם אמרו שם
 5 בפרק ה' כי כל חכמה וסבה הצעה והקדמה והם ההתחלה והסכמה והם החכמה
 והבינה וזה ידוע לכל משכיל ר"ל שהתחלת הענין היא סבה מראיה ר"ל הדבר למה
 שהחפ[] מצוייר להגיע לאין בשתוף הציור האנושי כפי מה שהוא ואם תעדר
 ההתחלה לא ימצא דבר. ויש מן הסבות שהם קרובות ויש שהם רחוקות. וענין סבה
 שמה כך מפני מה שהמנ[] סוד מעניניהם שהם שרש ועקר לכל מה שהתחייב מהם
 10 בכל צד מן הצדדים. אמנם הם קודמות לעלוליהם בשום קדימה מחמשת הקדימות
 הידועות.⁶³ ותקרא ההתחלה בלשונינו גם כן ראשית⁶⁴ והוא יותר נמצא בדברי
 הנביאים מפני שבו התחיל המתחיל הראשון כמו שה"מ הרים המצאת הדברים
 מזה לזה כפי מה שהוא בתורתו התמימה. וכמו שאנו רואים אותם בעינינו כן צריך
 כל מי שמבקש להשיג שום שלמות שיקדים למודו הראוי להקדימו כדי שתהיה
 15 דעתו נשלמת לקבל ולהשיג בה שיגיע אליו ההשגה בעשות שיצליח כמו שאמ'
 הרב בגנו זהו הסוד בפרק ה'. באמרו שצריך אדם שיכוון ויתעסק בהשלמת ההצעה
 והכנת ההקדמות המטהרות להשגה מטומאתה שהיא הטעויות ואז יבוא להכיל אל
 המחנה הקדוש האלהי.⁶⁵ ונודע זה הסוד מפרק י"ו מאמרו שם כי שם צור יורה על
 התחלה⁶⁶ וצריך לעיין בכל הפרק והבן ממנו סוד הקורא את ה'. 'צורי. ואמרו. 'צורי
 20 צורי וגואל⁶⁷ ועו' יקראו אלהי צורי כאמרו אלהי צורי אחסה בו⁶⁸ יעיד על סוד
 היות שמו כשם רבו. וכן מאמרו אלהי ישעי.⁶⁹ וכן דברי כלם עדים ע"ד קבלתנו זאת
 במופלאה. ועוד בפרק י"ז בענין ההתחלות הנמצאות ההוות הנפרדות שהן שלש
 החמר והצורה וההעדר המיוחד אשר הוא מחובר לחמרי לעצם.⁷⁰ והנה אתה רואה

⁶⁰ צ"ל 'מה אדם ותדעהו בן אנוש ותחשבהו', ראה תהילים קמד ג. ראה מורה נבוכים ג יז.

⁶¹ ראה מורה נבוכים, שם: 'זכבר באו פסוקים מפורשים בהיות ההשגחה בבני אדם כולם ובהפקד כל מעשיהם'.

⁶² מורה נבוכים א ה, והשווה שם א טז.

⁶³ ראה מורה נבוכים ב ב.

⁶⁴ ראה שם ב ל: 'ההתחלה ראשית שהוא נגזר מן ראש'.

⁶⁵ מורה נבוכים א ה.

⁶⁶ מורה נבוכים א טז.

⁶⁷ שמואל ב, כב מז.

⁶⁸ שם כב ג.

⁶⁹ שם כב מז.

⁷⁰ מרה נבוכים א יז.

מדברי הרב שהחמר והצורה הווה ונפסדת.⁷¹ וכן הצורה גם כן היא התחלה הווה ונפסדת. ואמנם אלה שתי ההתחלות מן הפרטיות או הכלליות הם קיימות לעולם בלי ראות ובלתי⁷² ונפסדות. ועל כן לא ר"ל נזכיר שתי ספרות אחרות הנקראות ר"ל פועל תכלית בה שהמשמע לפני. אך הפועל הפרטי ר"ל אשר הם תכלית הפרטית אם הם סבות הווה גם הן נפסדות לפי הטבע. כי התבאר זה כל הווה נפסד.⁷² וכל נפסד הווה. ועל כן כל ההתחלה פרטית. ועוד בפרק כ"ח בענין היות רגל שם משתתף⁷³ וענינו בזו הדרך סבה. וממנו תעלה סוד החמר הראשון ומציאות סבתו. ר"ל ולשונה בהכרח והיותו נמצא מאין כלומר בלא קדם לו. אמר אחר שמן וחלילה לו. ואל תחשוב שנתאווה מחמר הגלגלים ואין הגלגלים חמר אבל לקבל צורה והיא זאת ההויה המעמידתו.

10 ||2ב|| סבה ועילה נאמרה על הש' יתע' בשלשה שמות והם צורה ופועל ותכלית. וזה תדע מכלל הפרק ההוא וצריך עיון.⁷⁴ ועוד יודע זה בפרק י"ג. והוא אמרו שם בענין ערבות שם כלם בו⁷⁵ ומשם יתע' שמוהו שבו אשר מכללם [חיים והוא ראשית הכל כי הוא גלגל המקיף והמניע את הכל בתנועתו ושמו כשם רבו הוא בתכלית הפשיטות והוא מגיעו האדם הנקרא שכבת זרע הש' מזריע ועם הוא בתכלית ההרכבה וזה התחל ר"ל העולם וזה התחלה האדם והעולם מהם גדול והאדם עולם קטן⁷⁶ [...] ועוד בפרק ב' נאמ' שם כל דבר יש לו סבה ואי אפשר להם לעניניה להיות בלתי סבה. אבל הם הכל בעניין מסבה קרובה עד סבה רחוקה. והקרובה היא המהוה את המתהוה המתחדש. והסבה היא שנית ולסבה השנית שלישית עד שיגיע לסבה המשונה ממנה⁷⁷ [...] להמנע ההשתלשלות תכלית. ויש שם דברים בענין חיוב העולם מאתו בחיוב המושכל והשכל כי השכל פועל המושכל מצד היותו מושכל שהסבה היא⁷⁸ הראשונה. ואפילו אצלו הוא שכל בעליונה ובמדרגתו. [...] ענין הסבות ושם מורה ענין חיוב מציאה ממציאה ושפע נשפע משפיע ומאצילות שהאצלה ממאציל עד שהגיע הדבר אל הסבה הראשונה⁷⁸ וצריך להשתכל בפרק כ"ו.⁷⁹ על ענין הזה אע"פ שיש שם שם שיורה על מה שאנו בו.

71 שם א ז.

72 שם ב יד.

73 שם א כח.

74 מורה נבוכים א טו.

75 שם א ע.

76 שם א עב.

77 שם ב מח.

78 הכונה לשכל הפועל, שהוא גם מקור הבריאה. האיחוד של האדם עם השכל הפועל נעשה על ידי ירידה במדרגות האצילות, או הספירות, עד לאדם. השווה עם ספרו 'סתרי תורה', כ"י פריס 774. Hébr.

דף 172א; וראה גם אמרי שפר, כ"י פריס 777. Hébr. דף 56א; עיין אצל אידל(1995): 162-163.

79 ראה שם ב כו.

אבל ענינו היקר מבואר בסוד שני החמרים העליוני והתחתוני⁸⁰ שהעליון העלול סבה לכל מה שיש ר"ל אש מים. והתחתון סבה לכל. [...] וכבר רמזנו זה הסוד⁸¹ [...] ומכאן תדע ענין סוד גדול בידעת אמתת [...] התרומן] [האחרון המורכב פשיטות שזה אין הרכבה לפניו. וזה אין הרכבה לאחריו. בסוד אלף אחד. שזה המורכב האחרון. והוא הראשון וזהו הפשוט הראשון והוא האחרון. ודע זה והבן מזה שהגלגל הנכבד⁸² שבכל הגלגלים הוא השרש הראשון והוא המקיף בכל ואין גלגל חוץ ממנו שיקיפנו מעלתו ממנו למעלה כלומר שכל מה שירדו הגלגלים ופחתו בערך אל עצמו עד הארץ והעצם הנכבד שבכל עצמי העולם הזה הוא הפרי האחרון והוא שב הכל הכל זולתו ונלקחה מזולתו⁸³ כלומר' מכלל המורכבים מזה החמר עדיו ומשני אלה החמרים שם שני עדים כסדים סימניה סוד שני היצרים ומנין נתהוו. ומה הם באמת. ובפרק ל' בראשו בסוד בראשית בראשית בהתחלה. ואמרו בחלק הראשון בסוד הרב כי ערכות התחלה⁸⁴ כמו שבארנו בזה הסוד > לפני זה הענין <

||3א|| לפני זה הענין. זה הסוד של הסבה בפרק מ"א בראש הפרק.⁸⁵ ואע"פ שיבואר באמרו מכלל כל הפרק החלק השני. ותמצא מבין נתינת חבה לכל מצוה ומצוה. בחלק השלישי. הפרקים רבים ואין צורך להזכיר הדרך הפילוסופית הנסתרת ולא לפי הקבלה הנעלמת. ואל תחשוב שאני גזול "הרב ז"ל ר"ל אין טעמי מצות לפני שני הדרכים האלה הנעלמים. אבל דע שאני מאמין שידע אותם יותר באמתות מאלו אשר דבר במ וזה לא ראה דבר להזכירם מפני שכבר על הפשט הרכבה שהוא [...] אותנו חכמי דורינו אם היה מוצא שום מצוה מפשוטה ואפילו אם היה מוצא שהפשט גם כן [...] אל שכן אם היה תולה המצוה כלה ברוחניות על דרך הפילוסופיאה כמו שעשו עובדי ישו⁸⁶ שאז היו קוראים אותן כל העולם מין ואפיקורוס והיה הדין אתם באמת וכל שכן אם היה מגנה דבר מהמצות. חלוקים

⁸⁰ שם.

⁸¹ ראה למעלה עמ' 10.

⁸² סבורני שהכוונה לגלגל השכלי, מונח אותו מביא ר' אבולעפיה בספרו 'חיי הנפש, כ"י מינכן 408 דף 75ב: "סוד הגלגל העשירי הנקרא קדש והוא גלגל השכל הפרוש המיוחד שבגלגלים ומפני היותו מעולה ופרוש ומיוחד נקרא מור הקדש"; והשווה עם 'אור השכל', כ"י וטיקן 233 דף 85א; עיין על מונח זה אצל אידל(1994): 53, לפיו ר' אבולעפיה משתמש במונח זה רק לעתים רחוקות. אבולעפיה רואה את התורה כמסומלת על ידי הגלגל.

⁸³ רעיון זה הוא ניאפלטוני, והכוונה שהכל נובע מן האחד והכל שב אל האחד. ראה פלוטינוס, אנאדות, 9 iii; ועיין אצל פדיה(1987): 161 ה' 19.

⁸⁴ שם ב ל.

⁸⁵ מורה נבוכים ב מא.

⁸⁶ הנצרים, בבטלם את המצוות המעשיות.

על דרך הקבלה הנבואית⁸⁷ או על דרך השמות⁸⁸ או לפי צירוף האותיות⁸⁹ והמספר⁹⁰ בסוד ספר וספור וספר עם היות זו הדרך כלה תכלית האמת שאז לא היה אדם מקבל דבריו כלל אחר שאז זה רצו דמות המורגש ואחר סתרו בדמות המושכל האישי. [] בל⁹¹ כל [] חשבה⁹² קבלה אלהית נבואית מושכלת בפעל עשר הם יחס משכל לפני יראי, ' וחשבי שמו⁹³ ודע זה מאד והשתכל⁹⁴ בו בכל יכלתך

5 תמיד. **סוד ו' מלאך ושכל**. נודע מפרק ב בחלק הראשון. סוד מלאך ושכל אמ' הרב ז"ל אלהים משתתף לשם ולמלאכים ולשופטים⁹⁵ ומזה תוכל לדעת שיש במורה שם אלהים כי הנאמ' על שופטים ברוב הוא בתחלת המחשבה. ושם מש' המלאכים. כגון בראשית ברא אלהים⁹⁶ וכגון וידבר אתו אלהים.⁹⁷ ויעל מעליו אלהים⁹⁸ ורבים מאלה אין קץ. בכל תורה שבכתב. ושכן בקהלת שהוא מלא מזה ואולם המשכיל המקובל יוכל להבין ההבדל מהר בעינו הטוב [] רבו בין אשר בא בו ומה לפניו ומה אחריו. והנה האדם בהיות השכל בפעל יהיה בצלם אלהים ובדמותו⁹⁹ שגם המלאך שכל אע"פ שמלאך גם כן שם משותף לכל שלמות ש [] ה מלאכה כי השם מלאכה [] ד [] הם כבודים. ומפרק ל"ט יודע לנו כי השכל שמו רב מאמרו ואיש גבור¹⁰⁰ לבב כלתי ישכיל וכו לב אדם לימינו שכלוי בעינינים השלמים וזה הרבה. כך אמר הרב ז"ל.¹⁰¹ ובפרק מ' אמר גם כן שהדבר הנשאר מן האדם אחרי המות שמו רוח והביא ראיה מן קהל' שאמ' והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה.¹⁰² וידוע שבן השכל בצאתו לפועל יואמ' שם כי השפע השכלי האלהי

⁸⁷ הקבלה הנבואית, שהיא דרכו של ר' אברהם אבולעפיה.

⁸⁸ השם המפורש, שהוא אחד מן הדרכים להגיע לנבואה בקבלה הנבואית, עיין אצל אידל(1990): מפתח.

⁸⁹ דרך שנייה להגיע לנבואה בקבלה הנבואית, שהיא על ידי צירופי אותיות. עיין שם.

⁹⁰ דרך שלישית בהגעה אל הנבואה, שהיא באמצעות גימטריאות.

⁹¹ צ"ל אבל.

⁹² אולי צ"ל המחשבה.

⁹³ מלאכי ג טז.

⁹⁴ ה'השתכלות' היא השכלה שכלית אך גם התבוננות בשם המפורש.

⁹⁵ שם א ב.

⁹⁶ בראשית א א.

⁹⁷ שם ח ג.

⁹⁸ שם לה יג.

⁹⁹ הכוונה בעת התאחדות השכל של האדם עם השכל הפועל.

¹⁰⁰ ישעיה ג ב.

¹⁰¹ מורה נבוכים א לט.

¹⁰² קהלת יב ז. ראה מורה נבוכים א מ.

אשר ישפיע על הנביאים ונתנבאו בו יקרא רוח¹⁰³ כמו שנ' ואצלתי מן הרוח אשר
 עליך ושמתי עליהם.¹⁰⁴ ויהי כנוח עליו הרוח.¹⁰⁵ רוח , ' , דבר בי¹⁰⁶ וזה הרבה
 ובפרק ברא שם נפש הוא אשר בה הנשמה אחר המות והיתה נפש אדוני צרורה
 בצרור החיים¹⁰⁷ ואין ספק שהוא שם לשכל ואע"פ שלא יתן בכתי' מפורש היה
 5 בזה הפרק היה רמז בעניין איוב כמו שבה אמ' אך את נפשו שמור.¹⁰⁸ והוא הדבר
 שאין לשטן שלטון עליו ואם כן הוא השכל. גם רמז עוד בפרק [] ובפרק מ"ב
 נקרא השכל חיים.¹⁰⁹ כי מוצא מצא חיים.¹¹⁰ חיים הם למוצאיהם¹¹¹ כי הם מציאות
 מאתיות¹¹² חיים. ובפרק מ"ט יתבאר לך סוד מלאך¹¹³ וצריך שתבין בכל הפרק
 מראשו ועד סופו כי הכל בנוי על ענין המלאכים וכמו שצריך שתעיין היטב בפרק
 10 זה שהוא בפרק מ"ט צריך עוד מאד מכך שתעיין בפרק ס"ח¹¹⁴ יתבאר לך סוד שכל
 בעיניך בכללו ובפרטיו. כי משני הפרקים האלו תדע את שם מלאך ושם שכל
 כאשר הוא ראשונים להבנתינו והרב אומר שהדבר [...] בשם מלאך [...] שכל יפרד
 ואין מפרש בו כי אם בשם בלבד והכל [...] והבן גם זה הסוד המופלא. והנה ימצא
 גם כן בחלק השני בפרק ו' ענין המלאך וצריך לעיין בכל הפרק. ומשם תבין סודו
 15 אחר הסודות הנרמזות עליו לפני זה אחריו. ועיין בפרק ז' ותבין מה אמת הרב בו
 ולמה כוון באמרו שם ששם מלאך כולל השכלים והגלגלים והיסודות כי כלם
 נעשים מצוה¹¹⁵ והנה שלשה נעלמא לפי דברי הרב הם שלש כתרי שלש מלאכי
 השרת האומרים קדושה משולשת¹¹⁶ והם עולם השרת ועולם הגלגלים ועולם

¹⁰³ מורה נבוכים א מ.

¹⁰⁴ במדבר יא ז.

¹⁰⁵ במדבר יא כה, ראה מורה נבוכים א מ.

¹⁰⁶ שמואל ב, כג ב.

¹⁰⁷ מורה נבוכים א מא.

¹⁰⁸ איוב ב ו.

¹⁰⁹ ראה מורה נבוכים א מט.

¹¹⁰ משלי ח לה.

¹¹¹ מורה נבוכים א מב.

¹¹² יתכן וצ"ל 'מאותיות', קרי מן האותיות של השמות יש חיים, האותיות בשמות מבטאים את החיים המצויים ב'דעות האמתיות'.

¹¹³ ראה מורה נבוכים א מט: "המלאכים גם כן אינם בעלי גשמים אבל הם שכלים נבדלים מחומר".

¹¹⁴ ר' אבולעפיה מקשר בין פרק מט בחלק א, הן במלאכים, לבין פרק סח, הן בישכל. חאת על סמך הזיהוי הרווח בימי הביניים של ה'שכל' עם המלאך.

¹¹⁵ מורה נבוכים ב ז.

¹¹⁶ ישעיה ו ג.

היסודות וכבר העיר עליהם זולתי בתרגום וקרא זה אלוה וכו'.¹¹⁷ [...] מן דין לא וממרין.¹¹⁸ עיין בפרק י"ז הנבדל הראשון הנוכר למעלה בסוד התחלה וסבה ועיין באמרו {בעניין} שם והנה סלם מוצב ארצה¹¹⁹ ובכל המדרשות יזכור שארבע מחנות של מלאכים הם¹²⁰ ועוד נאמ' שם וכל המדרשות מסכימים שמלאכי אלהים אשר בה עולים ויורדים אמנם היו ארבעה¹²¹ לא יוכל שנים עולים ושנים יורדים ושארבעה שבו במדרגה אחת ממדרגת הסלם שהיו הארבעה

||כב|| בשורה האחת השנים העולים וידוע שהארץ מורכבת [...] סודות שבשם עליכם [...] והנה המדרגה האמצעית [...] והנה המלאך שלישי של עולם¹²² בהתרו וגזירתו בתרשיש אשר פרשו בו החכמים ז"ל כתרי שש ושנים הם שלישי ששה ור"ל כתרי משש כלומר בשניה ובשננה והנה ביאר הרב סוד ענין זה באמרו שפירוש מאמר היות המלאך שלישי של עולם ר"ל שלישי כל העולם וכל עולם הוא מלאך¹²³ וראה כמה שבח זה הפירוש וזאת ההבנה. וגל וגנה בעלי המחשבות הסכליות וצוה לנו להבין מה שזכר והשתכל בו כי זו גם כן תוספת התעוררות וכבר מצאו רמזים רבים ממה בעניין דומה מידיעת שמות מיד [מלאך ושם השני ואי אפשר לפרט אם לא די לך [...] והנה תמצא עוד בחלק השלישי בכלל ענין איוב בשני פרקי¹²⁴ ורמזם גם כן מאלה ושן] [ל] [בפרק כ"ה בכלל העשירי בסוד הנבואה ובענין הכרוכים ודעם.¹²⁵ סוד זה [] אחור נודע מפרק כ"א בחלק הראשון לא יראו. דע גם כן [מ] [] [כרים¹²⁶ והנה כנה אות] [בראית אחור¹²⁷ [...] וחלק זה בפרק¹²⁸ [...] ועוד יודע זה ששני פרקים יובנו אחר זה והם פרק לא ולב מאמרו

¹¹⁷ ראה שם ב י: "שהמלאך - שלישי של עולם" - הוא מבואר מאוד, וכבר בארנו זה בחבורנו הגדול בתלמוד. כי הנבראות כולם - שלשה חלקים: השכלים הנפרדים - והם המלאכים - והשני - גופות הגלגלים, והשלישי - החומר הראשון - רצוני לומר: הגופות המשתנות תמיד אשר תחת הגלגל".

¹¹⁸ ראה ישעיה ו ג, ותרגום אונקלוס שם.

¹¹⁹ בראשית כח יב, וראה מורה נבוכים א יז.

¹²⁰ ראה בראשית רבה עה י.

¹²¹ ראה חולין צא ב: "עולים שנים ויורדים שנים וכי פגעו בהדי הדדי הו להו ארבעה".

¹²² ראה מורה נבוכים ב י.

¹²³ הפירוש כאן הוא מאת ר' אברהם אבולעפיה ולא משל הרמב"ם, ראה הרמב"ם, שם: "שהמלאך שלישי של עולם... כי הנבראות כולם שלשה חלקים השכלים הנפרדים... גופות הגלגלים... החומר הראשון".

¹²⁴ ראה מורה נבוכים ג כב, שם כג.

¹²⁵ שם ג מה.

¹²⁶ אולי צ"ל הדברים.

¹²⁷ שם א כא.

¹²⁸ שם א לח.

בראשון ששם רבם משותף¹²⁹ ויורה על אמתת מציאות בקצת מקומות השגחה בקצת מקומות וצריך להבדיל על במוצאך אותו על דרך רמז. תפ"ה לא יכולתי להבין יותר עד¹³⁰ [...] בריאותי כלה¹³¹ ודע שניה רמז הרב ענין גדול מופלג מכוסה בענין אמרו ונתחייב מרצוני אחר אמרו נמשך אחרי כמדומה לי שזה יורה עליו הפעל הנמצא כלו ככלו ובפרטיו ושהכל ימשך אחריו יתעל' בהכרח שהוא דבר מחויב המציאות בבחינת עצמו.¹³² [...] עליהם וכל זה נמצא בחלק הראשון. ואמנם בחלק השני עוד ימצא בפרק י' רמז סוד פנים בהזכרת ארבע פנים והם הכחות¹³³ כי פנים שם לעניינים במקומותם כמו ודמות פניהם¹³⁴ שבחיות ויתבאר זה יותר בחלק שלישי בראשי בשני הפרקים והם שנים שהם פרקים¹³⁵ [...] פני החיות ומשם

10 תבין [...] ונקראו בשם פנים [...] **סוד חיי הנפש** נודע מפרק [...] הרב אמר שעל הנפש המדברת עומד ככה והוא צורת האדם¹³⁶ והבדיל בינה ובין הדבר הנשאר אחר המות מן האדם שהוא השכל בפעל¹³⁷ והביא ראיה מן הכתוב שאמ' והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים¹³⁸ והורה בזה שהשכל הוא החיים והוא גם כן חיי הנפש המדברת¹³⁹ לא [...] וכבר נודע שהנפש המשכלת בכח שהיא המדברת טרם שהשכיל דבר הנה היא [...] חיי הנפש החיה שהיא במדרגה למטה ממנה ותמצא החיה בכל [...] המדברת אינה לו ואפילו בכח [...] אשר באדם היא

¹²⁹ ראה שם: "אחור שם משתת, הוא שם הגב אחורי המשכן".

¹³⁰ דברי המעתיק ר' אדוניה קלומיטי, לפיו לא היה הטכסט לפניו רציף מכאן, או שמא ההעתקה שהייתה לפניו לא הייתה מובנת לו.

¹³¹ לא ברור לי של מי משפט זה: 'בריאותי כלה', דהיינו שהמחבר לא היה בקו הבריאות, או לשון אחר חולה. יתכן והדובר הוא ר' אדניה קלומיטי, הנהוג לשבץ את דבריו בתוך הטכסט אותו הוא מעתיק. אולם לא ניתן לשלול את האפשרות שהדובר הוא ר' אבולעפיה עצמו.

¹³² מורה נבוכים א ס: "האלה ישתבח שמו הוא נמצא בא המופת על מציאותו שהוא מחייב ומה שמתחייב מחייב המציאות הפשיטות הגמורה"; שם א סג: "שיש דבר מחייב המציאות לא נעד ולא יעדר"; השווה שם ב ב: "שכל מחייב המציאות בבחינת עצמו אין סיבה למציאותו כלל ולא בשום ענין".

¹³³ שם ב י: "כח היות המחצבים וכח הנפש הצומחת וכח הנפש החיה וכח הנפש המדברת".

¹³⁴ יחזקאל א י; שם י כב.

¹³⁵ ראה מורה נבוכים ג ב-ג.

¹³⁶ שם א מא: "נפש שם משותף... והוא גם כן שם הנפש המדברת כלומר צורת האדם".

¹³⁷ "שהוא השכל בפועל" - זהו פירושו של ר' אבולעפיה לדברי הרמב"ם שם.

¹³⁸ שמואל א כה כט.

¹³⁹ מורה נבוכים, א מא.

חיים לחיים והשכל [...] כן הש' הוא חיים לחיי חיי החיים ולפיכך שאמ' ¹⁴⁰ כי הנפש המדברת היא חיים עליונים לא חיים תחתונים ¹⁴¹ לבד ובכל עת שהיא בגוף היא שניהם היא חיים תחתונים ועליונים בעצם. ועל כן במות הגוף שהוא במת פרידת נפשו ממנו יפרדו החיים התחתונים מן הנפש והם בעצמם אשר יפרדו מן הגוף וההרגשות והתנועות [...] הכחות ימותו בשן] [ומכאן חסר עמוד שלם ¹⁴² [...] הסוד הלח חם ¹⁴³ ולח וטבע הדם גם כן חם ולח וכן שהאדם חם ולח יהיה כי יהיה רוב המזון הטוב המזדכך מכללו חם ולח ועל כן אי אפשר שיהיה האדם בצאתו מטבע הדם ולפיכך נאמ' כי הדם הוא הנפש ¹⁴⁴ ומפני זה היה הדם הקרוב לנפש ראוי לכפר על הנפש ¹⁴⁵ כי שם כפרה נאמר על עניין [...] סיג מדבר ¹⁴⁶ על דרך זכוך

10 <עד>

||44|| עד שיוצא ממנו הנקי לנו וכן הנפש [...]] [מן המדות ומן המחשבות ¹⁴⁷ אשר כל [...] אחר מזוג הגוף ומן המזוג יודע [...] ואיש וזה כי הנפש לא [...] ההשכל ותקנו במזוג טוב. אפשר גם כן לשמרו בבריאותו אם הוא בריא וכמו נאה כלי מהן] ¹⁴⁸ הגוף הנמוזג כן אפשר עוד בנפש לשמור במזנה שהיא הדרך הבנונית לה או לקלקל מדותיה להתקים ודע שהמדות לנפש כמזגים לגוף ר"ל ששורש כל מדה ארבעה עיניים בהכרח ¹⁴⁹ כאשר כל שרש מזוג ארבעה ומה הכל התחייב מארבעה איך יהיה כחות ארבעה ועל זה הדרך נאמ' ארבע מעלות היו בסולם שהם כלול סלם לעלות בו אל העליונים ולרדת אל התחתונים [...] כלום עולים עם [...] מצד כליו ואם הוא מן העליונים הוא בכח לא בפועל כי שם עליונים נחלק בעולם לשלשה חלקי המציאות שנקרא הרוח והאש עליונים בערך אל המים והעפר ונקראו השמים ¹⁵⁰ עליונים בערך אל ד' סודות יחדיו ונקרא עולם הרוחנים כלם עליון במעלה שאין

¹⁴⁰ זהו למעשה פירושו של ר' אבולעפיה לדברי הרמב"ם במורה נבוכים א מא, ולא דברי הרמב"ם עצמם. וזהי שיטה שנקטת על ידי ר' אבולעפיה גם בפירוש הלטיני של מורה נבוכים, ראה *Libre Redemptinis* בהעתקתו של פלאוויוס מיתרידאטס, ששרד בכתב יד וטיקן Chigi A. VI. 190 דף 262 א - 332. ועיין אצל וירשובסקי (1969).

¹⁴¹ פראפרחה על דברי הרמב"ם במורה נבוכים ב ה: "בהיות השמים גשמים חיים לא גשמים מתים כיסודות".

¹⁴² דברי המעתיק ר' אדניה קלומיטי.

¹⁴³ ראה מורה נבוכים א לד.

¹⁴⁴ דברים יב כג.

¹⁴⁵ ראה מורה נבוכים א מו.

¹⁴⁶ הכוונה למונח 'חי מדבר', שהוא האדם.

¹⁴⁷ ראה מורה נבוכים ג נא: "הכחות הגופניות בימי הבחורות ימנעו רוב מעלות המדות וכל שכן זאת מחשבה הזכה העולה ביד האדם משלמות המשכלות המביאות לחשקו יתברך".

¹⁴⁸ אולי צ"ל מהנאות.

¹⁴⁹ מורה נבוכים א נד.

ערך בניהם עת ומקום כי עלה הראשונים הם במדרגת העליון הוא הכל ואינו
 במקום ואינו נופל תחת הזמן. מכל המקום והזמן תחתיו והנפש אמתת מציאותה מן
 השמים החדשים¹⁵⁰ מותה בגוף והגוף אמתת מציאותו מן הסודות [...] באמצעות
 המדות והמחשבות והדיעות והאמונות. ועל כן מדה נחלקת לארבעה כמאמר
 חכמינו ז"ל ארבע מדות בנותני צדקה. ארבע מבית בהולכי לבית המדרש.¹⁵¹ ארבע
 5 מדות בלמדן. כן כלם והמדות ר"ל אשר על כל המדות שאמרו עליה היא נחלקת
 לשנים. נוח לכעוס ונוח לרצות. קשה לכעוס וקשה לרצות. צדיקים גמורים. נוח
 לכעוס וקשה לרצות. קשה לכעוס ונוח לרצות. ההפכים. חס"ר ע"מוד שלם.¹⁵² [...]

מרוב חוס המזוג וקשה לרצות מחייב מרוב קושי המזוג והוא היושב שממנו העצמות
 והגידים. והעד אמרו באיוב זכר נא כי כחמר עשיתיני ואל עפר תשיבני.¹⁵³ הלא
 10 כחלב תתיכני וכגבנה תקפיאני.¹⁵⁴ עוד ובאר תלמי שני כעצמות וגידים תסוככני¹⁵⁵
 ואחר כן אמ' חסד עשי' עמדי ופקדתך שמרה רוחי.¹⁵⁶ והוא סוד החיים הנצחיים
 העשויים עם האדם בכח על דרך אחד ולא יושגו אלא עם הרוח שממראה הקדה
 והמאווה הידועה המיוחדת שאמ' משה ע"ה¹⁵⁷ ובגוף תלה מציאות [...] מעשה
 15 שהם ספור. [...] ועו' נאמ' כי המדה הירוקה שקראוה אדומה לבנה בטבע האש
 ואמנם "קר ולח" שהוא טבע המים והוא הפך האש והתחיבה ממנו הליחה הלבנה.
 והנו קל להתפעל וקשה לפעול. ועל כן היה בעל זה המזוג בטבעו קשה לכעוס ונוח
 לרצות והנו חצי חי וחצי מת. וזה הסוד המופלג הרמוז יגלהו לך [...] לא ישר שם
 מלא הפוך וחצי שם חי וחצי שם מת וחצי שם חי. ומזה תבין סוד חיי הנפש כי אני
 20 הארכתני. חייה הכפולים בהפכם רוב [...] בדיעה זו והרמוז חי בא וחי נבא מת בזה
 והתנבא באריכות. ומפרק נ"ג מתעורר על זה הסוד בעצמו מתוך אמר' בו כי כל
 משיג עצמו חי וחכם ענין אחד.¹⁵⁸ ובו רמזם אחרים עוזרים לזה סודו. ובפרק ס"ז
 רמז זה גם כן בעניין מנוחה ושבת. מאמרו וינח ביום השבעי¹⁵⁹ שהוא [...] ודומה
 [...] שבת שכולו שבת ועל זה [] וש באמרו שבת וינפש¹⁶⁰ המכוון באמצע [...]

¹⁵⁰ ישעיה סדה יז.

¹⁵¹ מורה נבוכים א נד.

¹⁵² הערת המעתיק ר' אדניה קלומיטי.

¹⁵³ איוב י ט.

¹⁵⁴ שם י י.

¹⁵⁵ איוב י יא, צ"ל 'תשככני'. וראה את דברי אנטונינוס לרבי בסנהדרין צא ב; השווה נדה כא ב.

¹⁵⁶ איוב י יב, ראה סנהדרין צא ב.

¹⁵⁷ ראה שמות לג יח: 'ויאמר [משה] הראני נא את כבודך'.

¹⁵⁸ מורה נבוכים א נג.

¹⁵⁹ שמות כ יא, ראה מורה נבוכים א סז.

¹⁶⁰ שמות לא ז.

והגוים¹⁶¹ הביאו ראייה על היות סגולת רוח ורצון והכוונה [...] הסוג ושלח רצון רוח הקדם והוא כל חפצו כי הוא פירוש שבת וינפש. כל זה בחלק הראשון ויש ראיות רבות עוד בחלק השני ומהם כ"ג פרקים והבן זה. זכר בם סוד.

||4|| וכן נרמזו סוד החיים בפרק יב בסופו באמרו שן [אותי עזבו מקור מים חיים¹⁶² ר"ל שפע החיים כלומ' מציאות אשר הוא החיים בלא ספק וכן אמר כי עמך מקור חיים רוצה בו שפע המציאות עלה בו בסופו באורך נראה אור פרש בו כי השפע השכלי הנשפע ממנו נשכיל ונתיישר ונשיג [...]]¹⁶³ הסוד המופלג בענין איוב שבין השטן שהם שני חולקים והאל ביניהם לעד ולדין וסוד סוף עשה ולחובת¹⁶⁴ ובפרק שני לו גם בפרק ה רק ענין ידיעת השם ורוכ [...] באמרו שם שאיוב אמר¹⁶⁵ [...] שלא היה לו חכמה ולא [...] וידענהו המון אנשי [...] ידיעה אמתית [...] אשר היא ידיעת [...] מה שעלתה [...] בכריאת העושר והבנים כי עוד שהיה יודע את הש' על דרך הגדה וספור. לא על דרך עיון ומפני זה היה במזונות ההם וכבר רמזו רבותינו זה באמרם חיי בני ומזוני לא בזכותא לתיא מילתא אלא במזלא¹⁶⁶ והם עניין הבריאות והבנים והעושר שכר הרב שאלה הם ההא לחות המדומות שלמויות ההמון כלם לתכליות מוצלחות אשר אותן בפניהם הספר כל כך שלש בתורת הדמיון הנקרא¹⁶⁷ [...] שהוא בעל דינו [...] והש' יכפר העון למען שמו וידוע שההתחלה האמתית היא ההשגה האלהית לכדה ולא זולתה והיא שראוי לקרוא שמה חיי הנפש או חיי העולם הבא והכל שוה אין הפרש והכוונה שן [ות¹⁶⁸

סוד כנפים נודע בפרק מ"ו אשר בחלק הראשון סוד כנפים¹⁶⁹ []

סתר סתר ומחסה [...] וסוד תחת סתר אשר הם תחת סתרו ועניין אשר בו הפנים שהם ואש שן [מיוחס לעולם עליון, ובשמים יכסא רגליו שהם הפך הראש והם מיוחסות [] מן ובשמים יעופף שן [וסים¹⁷⁰ לכל חי מעופפת והם הידים לחי

¹⁶¹ הכוונה לנצרים, המאמינים שרוח הקודש היא אחד ממרכיבי השילוש - האב, הבן ורוח הקודש. וראה למטה עמ' 44, השווה עם דברי הרמב"ם, במורה נבוכים א נ.

¹⁶² ירמיה ב יג; וראה מורה נבוכים ב יב.

¹⁶³ צ"ל השכל. ראה מורה נבוכים ב יב.

¹⁶⁴ ראה שם ג כב.

¹⁶⁵ איוב כח כח.

¹⁶⁶ מועד קטן כח א.

¹⁶⁷ עיין על מונח זה אצל אידל(1994): מפתח.

¹⁶⁸ אולי צ"ל שונות.

¹⁶⁹ השווה עם פירושו של ר' אבולעפיה לספר יצירה עמ' מה: 'וכשתדע סודם בם: (ה)קשר שש כנפים, גם תתיר קשרי כפלים'; וראה גם בספרו 'סתרי תורה', שם מרמזות שש הכנפים על המציאות. ראה כ"י פריס 774 Hébr. א - 134 - 134ב; עיין אצל אידל(1990): 95.

¹⁷⁰ אולי צ"ל שמיוחסים.

המדבר וזה מיוחסות לעולם האמצעי ואמנם [...] הוא [...] דע כי כלם שמם ר"ל בענינם וחלק ג' לפי טלה כיצד היה הפעם בראש לבר. ומורים על היותם שני עולמים שהם השמים [...] ועולם הגלגלים [...] בשפלים כדמות הידים שהמעלות עם תנועתם. ויחסו ההתפעלות עם התנועה לרגלים שהם העולם השפל שמתפעל בתנועה ומתחדש תמיד בחלקיו. ואם כן הכלים הקרובים לפנים הם הידים והרחוקים מהם הם הרגלים ודע זה עם כונתך ששם פנים גם כן יורה על השגחה כמו שיורה על הנבואה כמו שזכרתי בסוד פנים ואחור.¹⁷¹ ועיין גם כן בפרק מ'ט בכללו ובפרטיו ותמצא שם סוד מכל חי זה. והנה תמצא רמז עליהם [...] כי אם במקרה. [...] והנה תבין כבר בפרקים שבאים ותכיר סתריהם. סוד י שם

התואר 10 נודע סוד שם התאר מפרק כ'¹⁷² אשר בחלק הראשון ממה שאמ' הרב ב"מ. ואולי יקשה עליך. אמרי גדולה מדרגה ומעלה ורוממות ומאמר איך תשים ענינים רבים מענין אחד הנה יתבאר לך אחר זה שהש' יתע' אצל המשיגים השלמים לא יקשה בעיניך התארים רבים ושאלו התארים כלם הרבים המורים על העוצם והגדולה והיכולת והרעות והטוב וזולתם כלם ישובו [...] הענין ההוא הוא עצמו לא זולתך עצם יוצא חוץ לעצם¹⁷³ כל זה דברי הרב. וגם האריך עוד בסוד שם התואר בעשרה פרקים שהביאם זה אחר זה בחלק הראשון ואלה הם נא ונב ונג ונד ונה ונו ונז ונח ונמ. ואתה יודע שאלה אי אפשר לעורר על פרטם. אבל די לך בשהעיריותך ר"ל דע. אני אאריך עוד על הסוד הכולל את כלם שהוא דבר אפשרי לכלול אותו בדברים מעטים ודע שכל דבר שיורה אצלנו [...] שהוא [...] שם <"לשם"> 20

||5|| ושם שאינו מורה על פעל ועל ענין¹⁷⁴ מציאות עצם מופשט יאמר עליו שהוא שם לשם יתעל' והיתה הכונה באמרנו שהוא [...] על ענין נמצא לעצם שהוא העצם לנו כמו שזכר הרב¹⁷⁴ וזה הדבר לא יתכן שימצא לשם. ואם כן מהו התאר שיחסנו לו. דע שזה היא הכרחי לפי הדמות החי המדבר המורכב משתי מהויות מהות החיות ומהות העצם. שאחר שלון [] [] האדם מן החי אינו החיות אבל הבדלו ממנו הוא מפני הדבור. היה האדם מחויב להבין כל מוכן על דרך שם תואר ושם עצם. ויהיה שם תואר לו בחיות שהוא בבחינת אמתתו פחות מן הדבור כהיות החי בלתי מדבר פחות באמתתם הפנמית מן האדם החי המדבר [...] המין האחרון כמו החמור¹⁷⁵ [...] ועל כן יהיה שם חי לאדם תאר ושם מדבר עצם אחר שבצד עללם

171 ראה למעלה עמ' 18.

172 השווה עם ר' אברהם אבולעפיה, חיי הנפש, עמ' 44.

173 מורה נבוכים א כ.

174 מורה נבוכים א נא.

175 שם א עב.

נבדל משאר בעלי חיים ומפני היותינו מורכבים משם תאר ומשם עצם לא יוכל לדבר בדרך כב] [בשם עצם לכד להורות בו על עצמו הדבר עד שנשתף עמו שם תאר אחד מרבים אחר שם [...] כן איך נורה על עצם השם כי אם בשם העצם ואחר שאנחנו מורכבים וכל הדבור מורכב כמונו בתכלית ההרכבה איך נורה על מי שהוא [...] נוגה עם ענינים המורכבים תכלית ההרכבה מצד זה הארכנו להורות [...] יורו ר"ל הראשונה [...] על תאר ויורו הענינים המורים על עצם ועל תאר יחד משותפים. ר"ל פנים יורו על עצם ופעם על תואר ויורו עם הענינים המורים על תואר על עצם גם כן בהכרח מפני שעצם שם מוסכם על נושא בלתי נושא ושם תאר מוסכם על נושא בלתי נושא ושם תאר ועצם עוד מוסכם על נושא ונושא נמצאים יחד והפעל יתחייב בהכרח והמדבר מוסכם בשם מורה על עצם ותאר יחד. 10 לא שזה כלו יתחייב [...] הנבראים ולא יתחייב זה [...] כי משמו נאמר שהשם [...] ונרצה לומר אינו מקרה דבק [...] משותף לנו אמתו לו ואמרנו אינו מכירת באמתו אינו תאר ואמרנו שהוא העצם נרצה לומר שהוא דבר נמצא בהכרח¹⁷⁶ וממנו נמצא עצה לומר שהוא בורא הכל בלתי נעדר וכך נגלול ההבנות ועם כל זה נדע שלא נוכל למצוא לו שם אמתו רק נמצא כאשר מוסכם על פי הנביאים. ונאמר שכל מה 15 שהוסכם על פי הנביאים מי שאמר ל] []ה תסכים לקרוא שמי כך הסכמתו אינה קרובה מהסכמת זולתו אבל []מי עולם על כם כל שם בין עצמי בין חמרי [] כי אם [] ולנקרא על דרך הסכמה שנים ודע כי אם תרצה תמן [] []יה¹⁷⁷ אפשר רק זה בכל הנברא לא בבורא אבל יש בשם [] [] גם כן אפשרות 20 פירוש מוכן יותר מן הראשון אך אין בו אפשרות שנוי לגמרי לעולם וזה בשם הפרטי ל יתע'. אבל הש' הכללי מוטבע הוא לו יתעל' אצלנו. ואמר פרטי ר"ל יתע' או בשם "יהו" או בשם "יהוה" או בשם "אהוה" או בשם "הו" או "וה" או "יו" ורצוני לומר בכל אלה שאי אפשר שישתנה זה השם בלשונינו ולא יקרא הש' ר"ל בחלק במאחד שהוא יתעל' דבר קיים מאמרו זה שמי לעולם זה זכרי לדור דור.¹⁷⁸ 25 אומרו "יהוה" שמך לעולם "יהוה" זכרך לדור ודור [...] שם העצם ואם הוא שם התאר הוא בעצמו שם העצם נתבאר שהתאר בשם הוא המתואר בעצמו והוא זולת עצמו כמו שימצא זה בנברא שהוא כל עצם המתאר בא והתאר אינו העצם. ועל כן יכלתו וחכמתו ורצונו שלשם אצלו¹⁷⁹ והוא אחד. והם שלשה והיכולת הוא [...] ארבעתם תארים כללים מצד ופרטים מצד וכלם נגזרים והוא שם העצם נגזר אינו נגזר אלא מהויה שהיא המציאה ולא יורה אלא על מציאות נעלם. והנגזרים 30 לשום גזרה ענינם אחד זו היא מעלת שם העצם נגזר ולא יתכן מפני זה שישתנה סוד פרק בו לפרש סודות פלאות [...] ואין ספק שאדם [...] בו לראשונים ויתגלה עוד בימות המשיח בו ענין שלא נתגלה לראשונים עד שלא יבוא אדם ללמד את

176 שם ב כו.

177 אולי צ"ל תמצא שיהיה.

178 שמות ג טו, וראה מורה נבוכים ג נא.

חבירו ידיעת שם. [...] ידעו אותי למקטנם ועד גדולם.¹⁷⁹ ויגלה שמות התארים הנזכרים כלם יאמ' מזה הש' המיוחד והראשון הקרוב יותר [...] והשני לו יום [...] שיעור כלומ' [...] והנה יתבאר לך עוד שם התאר מהפרקים האחרים אשר בחלק השני ואשר בחלק השלישי. שלשה פרקים בזה הם הנגזר והם בחלק השני יח וכו' ויא 5 ובחלק השלישי עד ונג ונד. ועיין בכלליו שאי אפשר לפרט בזה [...] סוד ענין השמות [...] והבדלם זה מזה [...] כי על דרך [...]

||5ב|| בו שני אותיות ושניהם דבר אחד. והם ה"ט עם ה"מ וכשתסיר מכלל המספר המחובר מן א' עד י' ע"ב יכלול הנשאר שהתחייב מן א"ב בלי "מהו"¹⁸⁰ הכל בסוד המזוג שנמזג ממנו שם הש' מן א' עד ל' עם חבור כל מה בניניהם וראוי שתצייר זה הש' שהוא שם העצם בכל חלקיו ושוויו וכפליו כי אמתת של שם העצם אם תחוסר ממנו אחד מבלתי ה' יהיה ל"ז הנה סוד ה' מבואר [...] וכן עוד כ"ו [...] ועוד כו כב כג והנה נשלם כל סודו בסוד "בגדה ו" עם "זחמי" כי יהיה כב והוה כו והיה וזו היא התכלית אשר בידי מסוד ידיעת הש' ואנו אצל ככוכבי השמים מאיד בתוך לבבי. ועדי י"ג על י"ג שהם קר"ט הוסף וגרע י"ב יג יד". ועוד הוסף והשוה וגרע וראה י"ג יג יג". והנה סוד הש' אחד והכל אחד ולולי שאיני רוצה להאריך בדרך ז'¹⁸¹ מפני סיבת מוכנות בידי מבאר זה יותר מזה. וזה מפני שכל אדם יראו הקרב

רחוקה וזרה מאד. שתבאר ענינו מן [...] וזה [...] אם כן די בזה. סו"ד י"א

ש"ם ה"עצם נודע מפרק ס"א וס"ב וס"ג וס"ד שהם ד' פרקים זה אחר זה סוד שם העצם ואלו באו בחלק הראשון בידיעת זה הדבר באמתת אלה לבדם. ולא רמזו בשום חלק זולתו לא בשני ולא בשלישי והרכ רמז שם ר"ל בשמות העצם 20 רחוקים ועמוקים ועלומים מאד ולא נוכל לדעת ממה שזכר מה [...] ודבריו מבוארים במעט עיין לפי ענינם בשם העצם שהוא הורה על היותו סגלה לכל השמות האלהיות והאמת הוא זה. ועל כן אין צריך להאריך בביאורו לפי דרך המורה.¹⁸² ואמנם לפי דרכי אני שהיא דרך¹⁸³ קבלה בשם¹⁸³ לא יתכן שלא ארמוז לך

¹⁷⁹ ירמיה לא לג.

¹⁸⁰ לא ברורים לי כאן סכומי הגימטריות והתמורות.

¹⁸¹ אמנם ר' אבולעפיה לא 'מאריך' בדבריו, אך הוא מקצר מאד, ולמעשה קשה מאד לפענח את הגימטריות כאן. חו למעשה דרכו של הספר ויעדו - לעלית של המקובלים בני זמנו, המבינים את רמזותיו ואת הגימטרייות שלו.

¹⁸² השווה עם התרגום הלטיני, בכ"י וטיקן 190 Chigi. A. Vi. 267 א, שם מופיע אחרי משפט זה, כפי שתרגמו לעברית וירשובסקי(1969): 571:

אבל אל נכון אומר לך מה שאמר לי בענין זה בסוד חז' לשונו.
ובנוסח הלטיני:

Sed bene dicam tibi illud quod circa hoc dixit mihi in secreto sub his verbis.

בו דעתי בקצור כמו שעשיתי זה בשם התואר. ואלה שני ענינים הכריחוני שאמשיך
 בם אחר דברי הקבלה בעבור שנודע לי באמת שלא ידע אדם לעולם בלתי דרכי
 הקבלה שהם ספרי יצירה.¹⁸⁴ וידוע שלא הייתי יכול אני לבאר דבר מידעת
 האל זו מעצם בדרכי [...] בו ישנה אדם טבע זו החכמה¹⁸⁵ ויבארנה בזולת דרכים
 והמשל בזה הוא לכל דבר טבעי שיקרה לו זה המקרה שלא ימלט והכלים¹⁸⁶ ידועים
 לו בצאתה לפעל אחר היותו נבון וחשוב שאדם בקש לנסות ספר האם תועלת
 מלאכתו בשום פנים בכלי הכתיבה וכן הרוצה עוד ללמוד תלמוד היוכל להגיע אל
 זה בלמדו דקדוק הלשון וכן כל דבר ויש לו בהכרת עצמים ידועים צריכים להקדים
 להוצאתו כדי שימצאנו בסוף עם עזרתם וכל שכן בו הידיעה הזרה מכל חכמה [...]]
 או מרושם ולא מפנימם [...] אני המוכרח [...] תיה [...] סוד המורה לגלות ענינו.
 ולפיכך אני אומ' כי זה הש' המפורש אשר הוא הש' המיוחד כולל זמן ספר וספר
 וספור וכל עניני בני האדם אינם דבר אחד כי אם כדמותם כמו שנרמזו בפ'ך
 ובלבבך לעשותו¹⁸⁷ והנה השלשה הדברים האלה¹⁸⁸ הם בהכרח [...] אחד מהם
 משולש [...] שלשתם הכותב והכתיבה והכתוב הוא אותם בלשון ספרות ושמו

ועיין בדברי וירשובסקי שם 143-144, המצביע על כך, ש"המשפט הנוסף לא זו בלבד שאין לו אחיזה
 במקור, אלא שהוא מפריד בין הדברים מצד קשר העניינים, ומתוך כך משנה מעיקרם את פני הדברים.
 שכן מן המקור משתמע, שהמחבר יסביר את סוד שם העצם על פי דרכו שלו, שהיא דרך הקבלה,
 להבדיל מדרכו של הרמב"ם במורה. ואילו מן התרגום מתקבל הרושם, שהמחבר ימסור את
 הדברים ששמע מפי הרמב"ם בסוד, להבדיל מדבריו המבוארים שנאמרו במורה". אך למעשה הדברים
 הם של ר' אבולעפיה, שמתייחס אל הרמב"ם כאל מורהו הרוחני.

¹⁸⁵ השם המפורש ואותיותיו, אותן ניתן לפרק ולהרכיב מחדש, שהיא למעשה אחת מן הדרכים להגיע
 לנבואה.

¹⁸⁴ על נושא זה אצל ר' אברהם אבולעפיה עיין אצל אידל(1996): 107-113. דומני שר' אבולעפיה רומז
 כאן על צירופי האותיות בדרך הקבלה הנבואית, המרכיבות את שם האל, ובעזרתן ניתן לברוא. וראה
 גם את דברי ר' אברהם אבולעפיה בפירושו לספר יצירה, כ"י פירנצה - ספריית לורנציאנה Plut. II. 53
 דף 333 - 43. מן הראוי לציין שהבריאה אצל ר' אברהם אבולעפיה באמצעות האותיות, מתייחסת
 למישור הרוחני - כמו למשל יצירת השכל של המקובל. ראה גם ר' אברהם אבולעפיה, חיי העולם
 הבא, כ"י 528 דף 45 - 55.

¹⁸⁵ של ספר יצירה, המתבסס אליבא דר' אבולעפיה על צירופי אותיות.

¹⁸⁶ ה'כלים' כאן הם השכל, ואילו ה'חמר' שעליו מדובר להלן, הוא אותיות שם המפורש, שם בן ע"ב.
 לאותיות אלו נותן הכותב, שהוא האדם, צורה באמצעות ה'כלים', שהם שכלו.

¹⁸⁷ דברים ל יד.

¹⁸⁸ ספר וספור וספר.

הסופר והספרות והספר ספר במקום ספור.¹⁸⁹ ושם משם תאר לשם עצם מיניי
 והכותב הוא אדם והכתוב הוא הקלף שממנו חובר הספר. והכתיבה היא
 החכמה¹⁹⁰ שעומד הכותב וכל אי אפשר לו להראותה בפעל בלתי חמר וכלים
 לצייר צורות האותיות בם וכל שכן בהיות חמר האותיות דיו.¹⁹¹ וכן צריך אל סכין
 5 ואל קנה וצריך לתקן קלמוס בסכין שיכוין הדיו ממנו [...] שהם החמר הנושא
 צורות האותיות אשר ציירם הסופר ואחרי כתבו הסופי נשלם ענינו וקבל הצורה
 אשר רצה הסופר לתת בו. מכל כללי כ"ב אותיות שלמד בלשונינו על דרך תשאל
 או בלתי הכפולות החמש¹⁹² והנה היה המצוייר בו קלה בעל שם בכח ובהשלמו
 בפעל ונתחדש מה [...] כי הוא בכח [...] לכל משכיל שאני שהסכמתי לקרוא זה
 10 הספר הזה בשם שיוורה אחר שיוודע לו שהוא ספר חכמות¹⁹³ שלא יתכן שכוונתי
 בהסכמתי אל דבר אל בכח מורה חכמה אבל יבין מיד כוונתי ר"ל בראותו בה וידע
 שאני קראתי שמו והוא שהאות הראשון ג' [...] כי אם אלה [...] והנה האותיות [...]
 הקלקל ויגלה דעתי בקל כל שכן שם שהוסכם בנבואה על רזי הש"י שראוי שיגלה
 חכמות רבות ונעלמות וכבר נגל לנו מהש' מעמים לפי מעלתו. והנה אם כן נאמר
 15 שעלה ספר לשלוש. ואמנם ספר שהוא המספר גם הוא משולש ביחד הסופר שהוא

¹⁸⁹ ראה באגרת של ר' אבולעפיה לבורגוש, אצל ילינק(1853): 16: "דהעניינים מורכבים מן התיבות מן הדין הוא אם כן שיוורו על כל המציאות, והנה זה הענין הוא נמצא בשלשה עולמות האחד הוא הנמצא בספר הנכתב המחובר יחד באותיות נכתבות והשני הוא הנמצא בספור הנבטא בלשונות המחובר מאותיות נזכרות והשלישי הוא הנמצא בספר הנחשב בלבבות על דרך המחשבה הנכללת מאותיות נחשבות"; והשווה גם עם חיי הנפש, עמ' 1: "לו עיני איש היו חוות תורת ספר ספור וספר / לו חכמו ישכילו זאת חיו לעד שוכני עפר".

¹⁹⁰ הכתיבה היא לא פיזית, כי אם בשכל, דהיינו כתיבה רוחנית, או לשון אחר בריאת השכל של הכותב, במקרה דגן - המקובל הנבואי.

¹⁹¹ אך ניתן גם לכתוב באמצעים פיזיים, שהם נחותים יותר בדרגתם, כמו למשל על ידי לוח ודיו. ראה את הדרך להתבודדות אצל ר' אברהם אבולעפיה, שאחד מכליה הוא הלוח שעליו רושם המיסטיקאי את צירופי האותיות, לאחר התעטפו בטלית ותפילין, והתבודדותו בחדר מבודד. ראה אצל כהן(2001): נספח; והשווה עם דברי ר' אבולעפיה בפירושו לספר יצירה, עמ' ה: "ודע, כי המעתיק ספר אחד וכותב מה שכתוב בו בספר אחר חדש, מחייבו ההכרח לתת צורת דברי הספר הישן הקדמון שממנו מעתיק... אבל המחבר ספר ומולידו מדעתו וממחשבתו... ונמצא שתצייר הנברא המחדש אצל הבורא המחבר כחמר ביד היוצר, וכדיו ביד הסופר, וכדבור ביד המדבר, וכמחשבת ביד החושב"; וראה שם עמ' טו: "והחמר האחד עם איכותיו וצורתיו, ספר מספר עניניו, וקראו בלשון הקדש: 'אחד'".

¹⁹² ראה ספר יצירה סעיף 17.

¹⁹³ השווה עם הנוסח הלטיני, ראה כ"י וטיקן 190 Chigi A. VI. דף 268A:

Itaque notum est omni intelligenti quod ego qui conueni uocare hunc librum per hoc nomen proprium postquam innotuerit ei quod est liber sapiencie eqs.

וירשובסקי(1969): 141.

המונה החשבון. והמספר שהוא הספירה הנחלקת לרב ומעט לזוג ואחד. כלומר לזוג ולנכבד. והנסתר שהוא החמר המושא המספר [...] הראשון תבין זה. וכן [...] האדם הוא המספר [...] בהם השלם כל המציאות והוא הש' הוא הספר מפאת הספרים על דרך משל כלומר הוא המצייר צורות המצדדים והוא הסופר ספרות הנסבבים. כלומר שהוא המונה חשבון כל הנמצאים והוא <שכספר">

5 6|| שבספר ספורי הנספרים [...] ולפיכך ראה שאי אפשר לפי מהותיו להכירו בן [שמות ברא בא שמות נעלמים והורא שהם מעשה מרכבה. והודיענו שכל העולם עשוי מנקודות ומקוים ומשן] ים ומגופים. והורנו לברוא בריות דומות לבריותיו ואין אנו יכולים לברוא בריות שיוודו שהם מאין כי אם על פי הספר והספר והספור. והוא שבשלושה שנחכים זולתם ויהיה דבר קיים ובלעדם לא יתקיים וא בהיה מאין. אך אחר שנברא גם אנחנו [...] הוא נברא ממנו [...] בשום פנים [...] ר"ל דבר נמצא שאינו גוף בחכמה והבינה וברעת באלוהיה הקיימים הנודעים מידיעת השם ואחר שהוא כן דין הוא שנדע סוד זה השם לכל מי שירצה לדעתו באמת. ואומר כי זה השם הנכבד והנורא יורה על היות שם העצם לסבה הראשונה תחלה. ויורה תחלה כפי מה שהוא כתוב בכל מקום מורה שהוא שם בן ארבע אותיות והש' בלתי מנוקד לא יודיענו כי אם מהותו הן [וסי. וגם סודו תין] ׀ והיש יורה ר"ל עצמות הדבר כשהוא שם העולם והמהות העולם השפל לא יהיה שוא בגוף אחד כי אם בגופים רבים [...] ששם מאד כללי [...] יורה על היות משאת כל והנה הן [רים המין והוא והיוד כלומר בעל מקצת צורה אחת כשם אדם [...] וזה יקרא בלשונינו שם המין¹⁹⁴ וצריך ששם המין יורה על דבר מנו ועינו יעדר ר"ל אדם [...] עד שהנביאים ייחסו זה הש' ליוצר האדם וכה אמרו חכמים גדול כחן של נביאים שמדמין את הצורה ליוצרה¹⁹⁵ שנ' ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה¹⁹⁶ והבין זה הסוד המופלא שעל כן יורה שם השם השלם במבמשו שהוא "אדם" בשם "יוד הא וו הא". והם ט חמישיות וכולם מן ט' וגם הם ה' תשעיות וגם הם ב' רפים והא חציה של האמת שהם ד' ימים וחצי והוא ג' ימים. ויה שלישיות [...] בשל [...] כמשפט כל רוח לכלם והוא כלם והוא עם כלם ואז ישאר "הגט" { ואין יותר }¹⁹⁷. וסודו "אור" שהוא סוג לכל מעשה בראשית וסוד מויש השם ב"אתרש" מן בריתו "דצהשכ" שם מציר [...] אשר עוד ענין [...] שני דברים שאינם [...] צד ואור כמו הנאמר נן] ׀ כלם. והנה לך השמות עוד הכל לפי סדרם אם ענינים אחרים והם [...] במציאות השפל פרטים כמנין פרטיהם מינים לא יתכן לקראם מינים כי המין כולל תחתיו פרטים ואין כן [...] כולל תחתיו פרטים גם [...] וזה כלו עם היותו

¹⁹⁴ על מונח זה ראה רמב"ם, מורה נבוכים א יד.

¹⁹⁵ בראשית רבה כז א.

¹⁹⁶ יחזקאל א כו.

¹⁹⁷ הערת המגידה על הטכסט שחסר.

¹⁹⁸ אולי צ"ל נאום.

יודעים שהם גופים ואחר שזה הדבר כן איך יתגשם העצם שנקרא כן באמת הסבה הראשונה לבד אבל מפני שהשם יתע' הוא דבר שלא יושד לזולתו בשום פנים וראה שאין יכולת בנו להשיג מציאותו כי אם על דרך שם הודנו שנקראנו בשם המורה על מציאות עצמו ויורה גם כן מתואר הוא יתאר. והנמצא הוא עצם המציאות ואינו עצם קרה לו מקרה ההוצאה המציאה ולפיכך הורנו זה השם המפורש המורה על כל זה. וששם [...] הוה וגם והוה היה מקרה על המציאות והוא אחד [...] ובעבור שיש מי שכבר היה ועתה הוא [...] ויש שהיה וישנו אבל לא היה [...] ויש מי שהיה והוה ויהיה [...] יש מי שהיה ויהיה ולא יעדר [...] על כן היה זה השם הנכבד [...] [צומיות תחלה והם "אהוי" [...] המשולש והוא "יה אה וי" [...]] ושלשתם הוזכרו מאלן [הששה [...]] כי הם שלשה [...] כפול וסודו יהיה וסוד סוד השם כפל "וה הו" והנהו וסודו [] כי חצי השם שהוא מה הא והנשאר משני "שמות שם צ חצי זה שהוא מא והן [צי זה שהוא ראשו. והראש והזנב שלש אותיות ר"ל השם שם הראש והם הן [סודם [...]] הנה יתחרבו עם זה ששה [...]] ואלה הנו לפי ציורם שהוה והיה ואהיה "יהוה" [...] סוד [...] יחד [...]] העלול והיה [] והנה ית' נעלם מהם ומופלא "נה דמא" כלומ' הכנס המיון [ואלה ההויות 15

66|| מתגלגלות. "הא" לי"ב שמות והב' לו' והג' לי"ב והד' לו' והה' לי"ב והו' לי"ב הדק כולם ס' סודם "הלכה" למשה מסיני. וסימנם "לורד" חכמים בערמם [...]] ראה עמה על מה יורו אלו השמות ויש לך לדעת תחלה כי כל מה שמדבר על עצמו מורה שהוא נמצא ואם הורה בדברו שום ענין עם מורה "שיהיה" ואם התבאר שהוא [...]] הוה היה ועל אלו השלשה מורה שם אהיה שהוה מהיה גם אהיה גם אותם וכן השם השני שמשמו יורה על שמותו ראשית בלי ראשית וכי [...]] קדמות אחרית בלי אחרית [...]] ואחריו מאלו שמות ושהיה קדמות והוה שמי הוה יהוה [...]] ואם כן הנה [...]] ראשית ואחרית אך י' ראשיתה מש' לכל א' אין ראשיתו וי' ין [דה וא' גולם של ראשית א ראשו הין [דה ראשית לכל גוף והם ראשיתו [...]] ראשיתו 25

רשות [...]] מלכות [...]] שהוה אדם מקדש [...]] הקדש והעשירי יהיה קדש ושם זה שב להיות המעשר והדבור קדש קדשים והוא בן [מן] [קדוש ומקודש. והוה סוד שם בן מ"ב שסימנו אדם בם סיני בקדש. כי סיני ז' שמות ד' לשם מן] [שהוא כפל וה' לשם יהוה שהוא כפלים מזה כפל וזכור שם זה מועד מועדיה וחדשיה יותר יודע חצי השם בכל השם והנה זכור זה יוסף במקום ראובן שזה היה בכור לאה וזה בכור רחל והנה רחל ולאה הוא סוף רחל והסוף ראש חלק סוף [] [מו ראש כאל סוף חלה לוין] [[...]] והוה רחל [...]] מה אוסיף להודיעך אחר שהתברר לך שסוד השם המפורש הוה היה ויהיה והוה אהיה יהיה למלך על כל הארץ¹⁹⁹ [...]] יה וה יה

י"י תהילים מז ג: "יהוה עליך נרא מלך גדול על כל הארץ"; השוהה עם דברי ר' אבולעפיה בספרו אור השכל, כ"י וטיקן 233 דף 109ב: "השכל, שהוא מקור חכמה ובינה ודעת והוא בדמות מלך מלכים אשר הכל יראים ממנו יראה גדולה מאד. והנה יראת המשיג היא כפולה שהיא יראת מעלה ויראת אהבה"; עיין אצל אידל(1988): 104.

וה אחד ושמו אחד.²⁰⁰ הנה כל השם מפורש בזה הפסוק ודע [...] ימים דע [...] מורה על מחזור [...] ה' מחזור [...] וענינו [...] הראשון והאחרון כוללים [...] והשנים האמצעיים כוללים [...] המאלך²⁰¹ עם עמוסי בטן²⁰² ושם השם הנרמז בסוד הוה ההא בסוד הי הו מורה על המציאות הי הו הדבר אם יהיה שם לזכר או לנקבה או למה שדומה להם. יורה זה השם הנכבד על שם השם שהוא אצל הענין יורה על חלישות וענין יורה על גבורה ודמות זכרות ונקבות שיורה על תכלית גבור וחלש אך האל ית' הכלל של אות שוה ואמנם [...] כלם כדמות זכר ונקבה בראם²⁰³ ועל [...] כי [...] בהיות האדם שלם בדעתו { נפשו } [...] כי היותו שכל בשכל ושכלו

הוא נפשו. **סוד י"ב דבור** וחבריו. נודע מפרק כז אשר בחלק הראשון

סוד דברו וחבריו מאמרו שם הנה, ' יוצא ממקומו²⁰⁴ ידמה דברו הנסתר עמה ממש כלומר התחדש מה שיתחדש אחר שלא היה כי כל מתחדש מאתו ייוחס בדבר בדבר, ' שמים נעשו וכרוח פיו כל צבאם.²⁰⁵ דמות בפעולות היוצאות מאת המלכים²⁰⁶ אשר כלים בהעברי רצוניה. מדבר והוא ית' בלתי צריך לכלי יעשה כלל אבל פעלתו ברצונו לבד בלתי דבור ונרמז לו [...] בענין כלי [...] מחביריו רבים רק משפט אחד לכלם אצל השם והכלל אמרו עליהם דברה תורה בלשון בני אדם²⁰⁷ ובא ממנו בפרקים ארבעה זה אחר זה [...] תמצא עד שתצא מכל מבוכה ומבין כל חכמה מושכלת והם ס"ג וס"ד וס"ה וס"ו וס"ז וכל זה בחלק ראשון. לא ספרנום להם כולם בכללם בנויים על סוד דבור וחביריו²⁰⁸ הדומים לו ושאינם דומים לו בענין שהם שוה. אבל [...] היותם פסוקים כמוהו אצל השם עם [...] אצלנו בתכלית המעלה ועל זה [...] מהשם כמופתים [...] ונשאר השם במעלה [...] וממנו בא בפרק ה בחלק השני הערות על זה בענית היות [...] תת ובלתי מדבר משכיל משיג וכן החוקרים אמרו כי באמרם שגדר האדם חי מדבר מת²⁰⁹ ר"ל חי משכיל [...] כי הם

200 זכריה יד ט. וראה מורה נבוכים א טא.

201 אולי צ"ל המלאך.

202 ישעיה מז ג.

203 בראשית א כז. ראה גם מורה נבוכים ב ל.

204 ישעיה כז כא.

205 תהילים לג ו.

206 צ"ל המלאכים.

207 ברכות לא ב.

208 ראה מורה נבוכים ב מח, על כך שאין ליחס לאל שני שיתחדש בו דבר. המונח 'דבור וחביריו' מיוחס לאל. והשווה עם דברי ר' אבולעפיה בחיי הנפש, עמ' 52.

209 ראה מורה נבוכים ג יב; והשווה גם עם דברי ר' אבולעפיה בחיי הנפש, עמ' 8: "החי המדבר הנקרא חשמל חי שמל חי שממלל ומדבר; למעשה צריך לקרוא: 'חי, מדבר, מת'. ראה חיי הנפש, עמ' 40: 'ידוע ומבואר לכל אדם, שהאדם הוא בעל שכל בכח ביום הולדו, והוא חי בפעל. וגדר כל חי הוא: חי,

לא כווננו אל הדבור היוצא מן הפה שהוא אינו עצמותו של אדם ומהותו אבל הדבור שבפה הוא גלה לאדם קראוהו הבדל שמבדיל מין האדם בסגולה זאת מכל מיני שאר בעלי חיים. אבל הדבור הפנימי הוא האמת דבר מן [משל] [עצמותו של אדם והוא [...]] השגה והוא [...] מתגשם באמת. רק הפה עם הדבור כלים לפנימים הנקראים דעות השכלות כולל ההשגות המחויבות תרגום הנהגה. ומצאנו וינהג את הצאן²¹⁰ שתרגם אנקילוס ודבר ית ענא ואם כן נמצא שמלמד דבור והנהגה הם ענין אחד והם גם כן שתיהם עברי ושתיים תרגום כי הלשונות נמשכות זו אחר זו ועונות ולו רק אחת לאמת יותר מאחרת כגון הגרי²¹¹ והארמית שנמשכות הרבה אחר לשון הקודש ומצאנו ארמית בתורה שבכתב ודינאל ועזרא ולא מצאנו בו זולתם ברבוי כי אם בקצת דבורים שיתכן שיוכנו בשאר לשונות ובמקרא פסוק <"אחד">

||7א|| אחד והוא כדכתי' [...] והוא ובתורה יגר שהדותא²¹² ארמית וקראוהו רבותינו ושל²¹³ לשון פורסי אשר בבראשית רבה²¹⁴ ואמרו עליו אלוהי קל בעיניך²¹⁵ ואנו לא לקרא את התורה שנים מקרא ואחד תרגום²¹⁶ וחבר התלמוד בלשון ארמית משופע עם עברית ומעט שישנו לשונות רבות זולת בקצת דבורים. ואמרתי כי בלכול בעבור שתבין סוד בלכול הדתות ובלכול הלשונות²¹⁷ הבאות והנה לפנים

מרגיש, מת. וכל חי מרגיש וכל מרגיש חי. ובלתי התנועה הרצונית (המקומית) אשר לו, מורה לשאר החיים שהוא חי, וכשלא יתנועע התנועה ההיא, הוא ישן או מת או נח לסבה מן הסבות. והוא אם נח ישוב לשעתו ועוד ישוב לתנועתו וכן אם הוא ישן. אך אם הוא מת, לא יאמינו החיים, שיתנועע בשום פנים תנועה רצונית לפי הטבע.

²¹⁰ שמות ג א. וראה אונקלוס שם: "ומשה הוה רעי ית ענא דיתרו חמוהי רבא דמדין ודבר ית ענא לאתר שפר רעיא למדברא ואתא לטורא דאיתגלי עלוהי יקרא דיי לחורב".

²¹¹ הלשון הערבית.

²¹² זוהי דוגמא קלאסית לארמית כמקרא, ראה בראשית לא מז: "ויקרא לו לכן יגר שהדותא ויעקב קרא לו גלעד".

²¹³ צ"ל ז"ל.

²¹⁴ ראה בראשית רבה עד יד.

²¹⁵ שם.

²¹⁶ על קריאת פרשת השבוע בתורה, שלוש פעמים: פעמים בלשון המקרא, ופעם בתרגום. ראה ברכות ח א: "לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מִקְרָא ואחד תרגום".

²¹⁷ ראה ר' אברהם אבולעפיה, אור השכל, כ"י מינכן Heb. 92 דף 43א: "וכאשר עשהו [הרמב"ם] את המורה] לא עשהו בלשוננו אבל באת סבה והעתיקהו שני מעתיקים בלשון הקודש ולמדוהו תלמידים רבים הנקראים במשל שועלים קטנים מחבלים כרמים במקומות רבים, והרבה מהם בקשו להפוך כוונת הרב ולא יכלו וברו על דתו ועל כוונתו ועל ספרו דברים זרים מלבם ויחסום לו ולספרו והרבה מהם אשר שמענום ולא ימצאו בספרו עליהם אפילו רמז רחוק מאד וכל שכן קרוב... וטעו והטעו

כמו שאגיד לך בו שגם בעבור הדעות אל מה שאגיד לך בסוד ב' [...] וגם בעבור
 שלא תשכל לעולם מה שאודיעך בסוד שהוא [...] מאהבה כי אם הכל עונה זה
 לזה. ואלה השלשה סודות הם סופי שלשת חלקי המורה שהם סוד י"ד בסוף חלק
 השני וסוד י' בסוף חלק השלישי שבהם תגלה כל דעתי בקבלה.²¹⁸ אולי אוכל
 5 להחזק האמת בלבך חקיקה בלתי נחוקת כי אחר שנבראת מוטב שתהיה מקום ולא
 תהיה מחוק. ומוטב שתהיה רוח²¹⁹ ולא תהיה קדים כי רוח קדים תשבר אוניות
 תרשיש.²²⁰ ואם למדת רוח תורה הרבה אל תחזק טובה לעצמך כי לכך נוצרת
 ואתה כן ראוי שתדע לשבח למי שבראך ויחזק מהמון העם והקרב [...] להיות לו
 לפה סגולה [...] ובפרק י"ב אמר הרב כי יש מן ההמון מי שיאמין שה' ית' יהיה
 10 הדובר בדברו בספורינו ר"ל באותיות²²¹ והלשון על הדבר הוא ואמ' שכל א' המשך
 הדמיון אשר הם גם כן יצר הרע²²² ואמרו [...] לתוספת ביאור על זה הדומה [...] כי
 כל חסרון בדבר²²³ או [...] הוא פעל [...] או נמשך לפעלתו והנה [...] הרעותה בענין
 המבואר באור [...] השני [...] הוא מגלה ענין מעשה [...] בחלק [...] כן [...] והוא
 בפרק מ"ח.²²⁴ בחמשה [...] דרישה ובא בחלק השלישי בשני פרקים והם ז' וח' רמז
 15 מעולה בסוד דברו וחבריו בענין חשמל ובענין לשון הקודש [...] **סוד י"ג**

ממשלת הרוכב. נודע מפרק ע"א וע"ב בחלק הראשון²²⁵ ממלכת

הרוכב אי אפשר [...] לך דבר משני פרקים אצלו [...] תשיג כונת זה הסוד אם לא
 תקרא את שניהם בעיון דק מאד [...] נדבר על [...] מה שעתידי לבוא לפנים תוכל

זולתם בדעתם הרעה". מדברי ר' אבולעפיה כאן אנו למדים כי מפרשי הרמב"ם לא הבינודו נכונה,
 ולכן ר' אבולעפיה מביא את פירושו שלו למען סידור הבלבול בלשון הרמב"ם בספר מורה נבוכים.

²¹⁸ הכוונה לקבלה הנבואית.

²¹⁹ דהיינו רוח התורה. השווה גם עם ברכות לה ב.

²²⁰ יונה ד ב.

²²¹ בהתבססו על המשנה השנייה של ספר יצירה מחלק ר' אבולעפיה את האותיות לחמישה, על פי
 אופן ביטויים. ראה גם בספרו 'מפתח הרעיון', כ"י אוקספורד Heb. E. 123 דף א63 - ב63; ועיין אצל

אידל(1994): 23 וד' 12.

²²² יש מן ... יצר הרע - מורה נבוכים ב יב.

²²³ על פי דברי חז"ל, ראה תנחומא בהר א.

²²⁴ במורה נבוכים ב מ"ח דן הרמב"ם "בענין הנבואה ומשליה ולשוונתיה". פרק זה הוא המשלים את
 החלק השני ממורה הנבוכים.

²²⁵ צ"ל פרק ע' וע"ב בחלק הראשון, ראה מורה נבוכים א ע וע"ב; והשווה עם דברי ר' אבולעפיה
 בספרו חיי הנפש, עמ' 55. ר' אבולעפיה רוצה כאן למעשה להסביר שממשלת הרוכב אינה ממשלה

ממש בלתי אמצעית, אלא מלוכה המוצאת לפועל על ידי מערכת השכלים והגלגלים. עיין אצל

לוי(1955): 56 ד' 8.

להבין ענין זה הסוד וגם כן צריך שתעשה בארבעה פרקים בזה בעצמו שבאו לגלות זה הסוד בפרק ד' ו' ו' ו' בחלק שני גם נרמז בחלק שלישי בקצת פרק המרכבה²²⁶

וכבר תבינהו עם כלה ההערות כולם ועיין בהם מאד. **סוד י"ד בלבול**

הדתות והלשונות. יודע בפרק ע"א בחלק הראשון ונרמז עוד

5 בפרקים הבאים.²²⁷ מבלבול הדתות ועוד בא מזה בחלק השני בפרק נ"ב והוא ענין שצריך עיון רב כדי להבין סתריו. ועוד בא בחמשה פרקים בחלק השלישי והם כ"ט ול' ול"ז ונ"ז וע"ד וכבר הודעתך מקום ענינם ועיין בס.²²⁸ ועיין גם למה שאומר בו אני כמו שייעדתך למעלה. דע באמת כי כל מי שחפץ להשיג אמתת שום נמצא [...] כלו ממה שאיפשר לו [...] מן והעולם הזה. ושהוא רוצה לצאת מכל [...] ומכל בלבול יחשוב [...] ולא ומכל בלבול [...] לבקש [...] קודם ואחר כך ילמוד הראוי 10 לבוא אחריו. וכן עד שיתחכם במה שהוא סבת חייו בזה ובבא ואם קרה לו מקרה ששונה מזו הדרך הפך כונת הלמוד או השתדל ללמוד מה שלא יביאהו אל תכלית ההצלחה ישוב בתשובה וילמוד כשורה ואני אצטרך לגלות לך סוד הלמוד ומערכותיו לפי דעתי ולפי קבלתי ואתה תעיין בדברי ובדברי זולתי וכחר לך מהם הדרך המעולה שתדע ממנה שאתה [...] תוכל להצליח בהשגת ההאשרות והיא 15 תכלית כל [...] הלמוד שאדם לומד כל ימי חייו [...] הנבואית²²⁹ מושכלת ומקום [...] בלבול דעות המדברים והנמשכים אחריהם ולא זכר בלבול הדמות מפורש ולא ענין הלשונות [...] אני הוצרכתי לזה²³⁰ מפני מה שתשמעני והנני מחל לדבר במה

שאני מכוון אליו להודיעו לך. **דע** בני תלמידי הנאמן לי²³¹ שאתה צריך לעשות

20 מה שאומר לך בלמוד אם תרצה להיותך נאמן לבוראך כמו שאתה נאמן לאביך ולאמך. שאביך הביאך בעולם הזה ורכך מביאך לעולם הבא. אבל בוראך

²²⁶ שם ג ז.

²²⁷ השווה גם עם דברי ר' אבולעפיה בספרו חיי הנפש, עמ' 57: "דע כי זה הסוד הוא האחרון שבחלק א' ובו ראוי שיחתם זה החלק [במורה נבוכים]."

²²⁸ ראה למעלה עמ' 33.

²²⁹ הקבלה הנבואית.

²³⁰ ר' אבולעפיה כאן אומר לקורא שהוא מגלה את מה שהסתיר הרמב"ם בענין בלבול הלשונות.

²³¹ יתכן ודברים אלה מרמזים שספר הגאולה נכתב לתלמידו של ר' אברהם אבולעפיה, או שמא בנו הביולוגי? מן המונח 'הנאמן לי' ניתן להסיק שתלמידו זה הלך בדרכו של ר' אבולעפיה, חאת בניגוד לתלמידיו האחרים בקפואה שיצאו לתרבות רעה, או לשון אחר, עזבו את דרכו והתנגדו לה. ראה בספרו אוצר עדן גנת, כ"י אוקספורד בודלי 1580 דף 165א; והשווה עם דברי הרמב"ם בפתחה לימורה נבוכים: "בהיות שאתה התלמיד היקר."

717|| הוא אשר מחיה אותך בעולם הזה ומחיה אותך בעולם הבא והמעמידך [...] וזהו מה שאי אפשר לאביך ולרביך לעשותו לך לא בעולם הזה ולא בעולם הבא כי מה שאין אדם יכול לעשותו מן הן] [וב²³² אך יוכל לעשותו לאחרים ואין מי שיוכל לעשות זה בכל המציאות כי אם בעלה והוא השם יתע' ועל כן ראוי שירא [...] ויאהבנו כי הוא חיינו [...] והאוהבו אוהב עצמו והמכעיסו שונא נפשו [...] ולפיכך תתן לך דרך שהוא [...] יתעל' שמו שיבואך ליראתו ולאהבתו אותך סבות במהות חייך [...] ואומר כי תחלת כל [...] בלשוננו ולפיכך למד כל הדרכים שהאותיות סובלים מרם הקריאה הנקראת מחברת והיא להכיר צורת כל אות ואות וכמה משתפת האות עם האחרת וכמה נבדלת ממנה וזה כלו מורגש לנבנים²³³ אומנם צריך לחקק זה כלו בלב חקיקה קיימת.] [ועד שבתחלת ראות העין המעיין באות יכיר הרואה את האות הנראה מובדל מזולתו כאשר יכיר כל אחד ואחד מכני אדם אשר ראה פעמיים סבות וידע להבדיל ביניהם מצד צורותיהם המורגשות בעינים החקוקות בלב. ואחר כן צריך שילמד עוד שמות האותיות כלם [...] וידוע שבלשוננו כל שם ושם של כל אות מתחיל ב] [ר בעצמה וזה סוד גדול באותיות להורות על עצמותם וחוברו עם כל אות אותיות אחרות נעלמות וגם הם ממינם כגול אלף שחוברו אל אות א לף ולא חוברו במקרה כי אם בחכמה רבה, ובהסכמה נבואית. וכן י"ח חוברו אל ב' י"ח וכן אל ימ"ל אל ג' ימ"ל וכן ' ל"ח אל ד' ל"ח וכן א' אל ה' א' וכן ו' אל ו"ו וי"ן אל ז' י"ן ות' אל ח"ת וכן י"ח אל כו י"ת וו"ד אל י' ו"ד ו"ף אל כ"ף ומ"ד אל למ"ד ו"ם אל מ"ם וז"נ אל נו"ן ומ"ך אל ס' מ"ך וי"ן אל עי"ן וה' אל פ"ה וצ"י אל צד"י וו"ף אל קו"ף וש' אל ר"ש וי"ן אל שי"ן ו' אל ת"ו ואין צורך לזכור שמות "מנצפך"²³⁴ שהם חמשת אותיות [...] מפני שלא נשתנו שמותיהם ואע"פ שנשתנו צורותיהן ומספריהן, ושנוי הצורות היה להעמיד היושבים ותחלת תנועת היושב עמידה רק היא חזרה לאחור כי הקו יורה על ארך והנושא יורה על רחב, והראשונות שהם "פנכץ" היו יושבות ומורות על רחב ועתה נשתנת צורת התחתונה וחזרה לאחור ובכח רחב עצמה ועמדה על רגלה. אך צורת העליונה לא נשתנית אבל עומדת קיימת בשמותיהן ויש בכל זה חכמה גדולה ודעה אך הבעולה בעל הקרן] [עה בצורתה במזלה סתורה מכל צד והיא ס כזו אותה וכל זה שתיקה גם כן מספר [...] מופלגות ואין כונתי לכתוב זה מפורש כי ענינם ארוך וכבר כתבתי שמות כל האותיות²³⁵ מה והנוסף על עצמן ואבין מזה סוד נוטריקון כי זה לשמותיהן בנוטריקון. והיא לבדה מורה על מה שחובר אליה בשמה אבל זה בקבלה על פה לבד. עד שרבים מעמינו לא יוכלו להזכיר בפיהם הנוסף על כל אות יקראם

232 אולי צ"ל החיוב.

233 הנבנים הם האותיות, המדומות לחומר, שהאדם נותן בהם צורה, לפי הגותו של ר' אבולעפיה.

234 ראה ספר יצירה סעיף .

235 ראה למעלה עמ' 32. וראה גם 'ספר גט השמות', כ"י אוסקפורד בודלי 425 Opp. דף 88 - 107 א.

במקרה וישנו בה בתוספת אותיות רבות או בחסרונה או בשנויה.²³⁶ כשיאמר
 אלהם המקובל כבר קבלנו ששם גימל כתוב ר"ל אותיות והנוסף על גימל הוא יל"ם
 והנוסף על צדי הוא ר"י יאמר הוא לאחר קבלתי אני [...] והנוסף על ג' הוא ל"מ
 [...] י"ג אותיות וכן קבלתי כי שם צד"י הוא צדק ואינו כמו שאמרתי [...] הנה אתה
 רואה שזה המשל שזכרתי במלה יורה על מחלוקת הקבלות הראשונות וקרה זה
 מפני מיעוט ההשגה בידיעת אמתת שמות האותיות ואלה קראום ככה ואלה
 ככה.²³⁷ ואמנם אין שם [...] בין שתי [...] ועל התחתית מחלוקת במ [...] תתפשט
 קבלת זה כך וקבלת זה אחר כך וכדומה לזה החילוק [...] בין המקובל בשאר דברים
 [...] שאין ההסכמה [...] מסכימים [...] מהקבלות לחלקים רבים בהיות הרכבותיה
 רבות כי הקושי כלו ברוב ההרכבות והם סבות להפכים ולשנויים הנמצאים בעולם
 ואמנם מה שהתפשרו לכל [...] על דרך תקון מעולה מן הראשון ואפילו בלתי מופת
 ראוי לקבל ממנו התיקון כי אם נראה זה המקובל מוכחש אינו כן בשיבחן ענינו
 בדקות שכל [...] אמרו וזה הענין השני הוא כדמות פירושינו והוא מעולה מן
 הראשון [...] אלה מן הראשון נשמח אך אם איפשר בשום פנים להיותו פחות ממנו
 ואפילו אם יתבאר במופת לפי מחשבת האומרו והשומעו אין ראוי שיקובל בשום
 פנים. כי בנתינת המופתים המקובלים או המושכלים נמצאו כל ההטעמות. שם
 תחשוב כי דברי <המופת>

||א8|| המופת ידועים לאומר ולשומע ולא ימעו בהם שם. יתכן להיות המועה גם כן
 מפני שסמנו שניהם על דעות מוסכמות ראשונות שאי אפשר לבחון אותם בשום
 דרך [...] וגם זאת סבת בלבול דתות ודעות ולשונות ואמונות המחשבות עד
 שיתעלם האמת מהם [...] וכבר [...] ועם כל זה נפלה קצת מחלוקת במ כמה
 שרמזתי בו זולתם אך בצורות האותיות ובהיות אלה שמותיהם בכלל אין מי
 שיקשה על קבלתנו. והנה היא נמשכת רק יש שם פרטים שישנו קצת צורות
 הכתיבה כענין קשה והוא בעל שתי צורות וקבלנו שראוי לדבק [...] תן ית' ראוי
 לדבקן וכן כלם חוץ מן [...] לצייירו [...] בעל צורות בזוהרם וכך קבלנו ויש לו סוד.
 ויתכן שיאמ' אומר היה לי [...] מן הנפרד אחר שכל [...] תחלה וכבר [...] לאמר לו
 [...] בדבירה ובחלוקה. ואתה שאינך חושש להשיג דבר מן הכונה האלוהית בצורת
 האות ולא בשמה אלא במספרה שסודם "אמש" בסימנם או "אשם", לא נחוש
 אנחנו ממך להודיעך זה גם לא נקשה עליך ולא נכריחך שתקבל שום דבר מכל
 קבלותינו אלה. אך מי שמבקש במ חכמות וירצה להשיג אמתתם נודיעהו סודם

²³⁶ כאן דן ר' אבולעפיה באופן ההגייה של האותיות, שיש רבים בקרב היהודים שאינם יודעים להגותם נכון.

²³⁷ חוסר ידיעת שמות האותיות בדורו של אבולעפיה גרם למחלוקת בקרב העם.

המקובל בידינו מתלים וממשה וממה²³⁸ [...] בכל מה שנגלה לנו ונשמח ובמה ששמחנו בו ונודיעהו האמת ודע שיש לאותיות עוד דבר שלא [...] מחשבות [...] עד מספר ידוע [...] האמתי קבוע [...] ועוד יש לאותיות נקודות ידועות שמניעות אותן ממעלה למעלה ומטה למטה כלומ' מן אז אל או כגון ראשו ומן אי אל מי כגון 5 לבי ומפנים אל פנים ומאחור אל אחור כלומ' מן אז אל או כגון שובו [...] כגון שפכו אשורי [...] מורה על שהוא חזרה לאחור [...] וכל [...] מעלה ומטה ואמצע וכן עוד מימין על ימין ומשמאל על שמאל כלומ' מן שכל [...] ומן א אל א כגון [...] הנקודים [...] כגון [...] וסגול [...] קמנים והתיחסו אליהם הם הגדולים עם היות להם [...] מיוחדים [...] ואחר שידע המשכיל כל דרכי הקבלה האלה במופתים או ישמע באמת אבל בתחלה אין ראוי לחקור על סודם ואם היה אדם עושה כך לא היה 10 עולה בידו לעולם שילמוד הפועל האמתי שיקבל תועלתם [...] להתחכם כמו שקבל עם זה יהיה סוד רב יודיעהו עוד הדברים אחת אחת [...] לימי עלומיו וראוי שלא יקשה ותקבלהו עוד אבל יקבל ויבחן תמיד ויבין דבר מתוך דבר. ואם יקשה עליו דבר ששייבהו ישאלהו ואם לאיו יקראהו ויעיין בו עד שידע האמת בו אם הוא דבר שאיפשר להשיגו ברוב למוד. וכל זה אשר הודעתך בקצת אריכות היתה כוונתי בו 15 להביאך אל סוד דרכי הקבלה המביאים לידיעת השם בקלות כמנהג כל קבלות אשר נמשלות שהם כדמות האיש המעורר הישן משנתו העמוקה ונעור ורואה מה מה מראים לו ובהתעוררותו אך אם נעור וראה לסכלים עליו אשר בהיותו ישן לא ידע דבר מהם. ועוד חוזר לשנתו ואינו מכריחם והלא יגנבו דים יושמא [...] אזי מעוררך בשנתך ועוד תחזור ותישן ולא תראה מי עומד בחרבו השלופה²³⁹ עליך 20 ומפתה אותך בערמה שימיתך וחבריו הגנבים אתו והם אוכלים פתו והוא מהן ו' אתם. והם אתו וממתינים לו עד בוא עתו ואתה בניהם כגר וכידך מכלם גרגר וכל אחד ביתו סוגר וחרבו על ירכו חוגר ואומ' בלבו מתי ימות ואירשנו [...] ואם דעתך [...] אתה הולך לאחור והם הולכים לפנים. ואם שכלך עליון והם תחתוניים המה ושמתים ואתה מטטרון שר הפנים. על כן עורה והקרבה וראה ועשה [...] הוא 25 הרומה [...] אל הפעל ולא זולתו. והוא ללמוד מהות חבור האותיות ומהות פרידתן. ומה יורות בחרובו ומה יודיעו בפירודו. והוא שארבע כי כמו שהגלגל

8|| לא יוציא דבר לפעל בכל מה שפ'על בו בעולם השפל כי אם בהיותו בתנועה ומה שבעולם השפל לא יקבל שום כח בה מן מכל זה לא מן הגלגליות ולא מן 30 הנפשיות ולא מן הטבעיות אלא בתנועה כן הנפש לא תקבל דבר מן הכח השכלי

²³⁸ השווה עם הנוסח הלטיני, שם נוספה פיסקה כפי שוירשובסקי(1969): 144, מציין. ראה כ"י וטיקן Chigi A. Vi. 190 חג 280ב, בתרגום לעברית על פי וירשובסקי [שם]: "חאת הסיבה העיקרית למה לא רצינו בשום אופן ללכת בדרך הקבלה בספר המורה". והנוסח הלטיני שם:

Et hec est causa principalis quare nullo modo voluimus in libro more cabalistiche procedere.

ממשפט זה מתקבל הרושם שלכאורה אלו הם דברי הרמב"ם, אך כאמור דברי ר' אבולעפיה הם.

²³⁹ ראה במדבר כב כג.

אם לא תניע מחשבתה להכנת מקבלה המצוירת המושכלת²⁴⁰ על פי שכאלה המשפיעה בה. ותבין זה מתנועת בעבור ובמקבל סוד העבור תלוי בתנועות ובתקופות ובמולדות. והנה נפשך בהתחכמה נתעברה על פי הדעת וילדה הבנות. וחכמה במחשבותיה אשר השכל הפועל הוא בעלה ושמו אישים והוא אישה. והלכים שהם מכינים עבורה הם האותיות שהם החמר.²⁴¹ והם במקום הרחם²⁴² למשה אצל הנפש ויתגלו מהם במקום האברים קשר. וחכום הם [...] כחבור נקודות הנוצר במקום טבעם. הוא והתיבות העבדים והטעמים כגשמות והפסוקים בראשי האברים המורכבים מריבה. וכלל הענין חכמתה ותולד הבינה ופעלתה דעתה הפרדה [...] וההדבקות [...] ומפני היות הדבר כן צריך לקחת דרך שיבין המבקש החכמה שכל זה כן הוא כמו שזכרתי בקצור ולא מצאנו דרך זו בשום למוד שישגי בו המשכיל את הענין כי אם בדרך גלגול האותיות עם נקודם ובמספרם ובהפוכם ובכל דבר [...] צדדם מפני שהם לכדם יורת לנפש שתקבל באמצעותם²⁴³ השכל וכין [...] והנה הרוצה להתחכם במ ילמוד במ ויפעל במ. ולא יתעצל וימצא כל [...] אלו אמת בעצמו בלא ספק [...] אזי קצת ספרים על זה וידוע הוא כי הפילוסופים למדו גם כן דרכים להגיע במ אל ההשגה והם בעצמם לא השיגו מפני היות דרכם רחוקה צריכה ימים ושנים. וצוו ללמוד אחר ידיעת מהלך הלשון חכמת ההגיון וקראוה מלאכה ואמרו שהיא כלי לשכל. ורבותינו הזהירונו עליה ואמרו מנעו בניכם מן ההגיון²⁴⁴ ופרשוהו הפך מדעתם ואמרו בניכם ולא עצמיכם והוא אצלי קל וחומר והם הביאוהו לראיה. ואינה אמת. והרוצה להאמין [...] ידו וכבר אני נתפשתי בדעת למודו [...] ומעט יותר מדי לפי עוד היותו [...] אבל השומעים [...] נזקו אצלנו גדול מתועלתו ועל כן לא שבחתי למודו ולא מפני שאין בו פלפול גדול כי יש בו זה בלא ספק וגם על דרך האמת מי שרוצה להשיג שום השגה על דרך הפילוסופיאה לא ישיג לעולם ממנה דבר אמת אם לא ילמד תחלה מלאכת ההגיון כי הוא החמר הראשון לה. וגם כן צריך ללמוד אחריה החכמה הלימודית²⁴⁵ ואחריה הטבעית²⁴⁶ ואחריה האלהית וכך צריך משומעה להשיג

²⁴⁰ השווה עם דברי ר' אבולעפיה בנוסח הלטיני של ספר הגאולה, ראה כ"י וטיקן Chisi A VI דף 332, וראה תרגום לעברית אצל וירשובסקי(1969): 138-139.

²⁴¹ כאן שוב חחר הרעיון שהאדם נותן לחומר [=האותיות] צורה על ידי מחשבתו.

²⁴² תהליך נתינת הצורה לאותיות על ידי השכל מדומה להריון, כאשר ה'רחם' הוא האותיות.

²⁴³ כאן נרמז הרעיון שהתורה היא אמצעית בין האדם לבין האל, ובתור שכזו מוזהה עם השכל הפועל. השווה גם דברי ר' אבולעפיה בספרו 'סטרי תורה', כ"י פריס Heb. 774 דף 155 ב: "היא האמצעית ביננו ובין ה' והיא התורה הנשפעת מן כ"ב אותיות הקדש"; וראה גם בנוסח הלטיני של ספר הגאולה, כ"י וטיקן Chigi A. VI 6 דף 258 א; עייף אצל אידל(1994): 52.

²⁴⁴ ברכת כח ב.

²⁴⁵ המתמטיקה.

²⁴⁶ הפיזיקה.

בחכמת הפילוסופיאה [...] בחלק הראשון בפרק [...] כל כשביל אל [...] וידוע [...] פרק ל"א ול"ב ול"ג ול"ד.²⁴⁷ ועיין בפרק ל"א ותראה מה אמ' בו הרב בענין המחלוקת והבלבול ובספקותו. ואמנם אנחנו לפי דעתנו אין לנו בדינו מהגיון אבל ידינו בחכמה למודית ומטבעית ומאלהית אנו מודים כי הם הכל אך לא על דרגם לבר. אבל לפי סוד והוא שהיודע דרכי שאין האותיות באות [...] הראש ידע סוד סוד וישיג עם זה שהאותיות [...] תנועה גלגלית²⁴⁸ וכל [...] ענייניהם וגם הם יודיעונו לפי דעתי כי יותר ממה שהודיעונו כל הדרכים הפילוסופים שהנה כבר למדנו דרכם ולא יכלו להביאנו עם כל דרכם אל השגת הדבור האלוהי. אבל כל האותיות מביאות למוכן לידי כך בהכרח עם ההשתדלות הראוי לכל מוכן ואמנם בסוד הנבואה והעבודה נראה המאמר בדרך זו ועל כן כאשר נפסק הנה זה העניין כי חסרונו חשוב לפעמ' יותר מבואר בע"ה. ואשלים הנה זה החלק הראשון אחר דברי בסוד בלבול הדתות והלשונות מעט דרך התחלה לחלק הבא אחר זה ולענין הנבואה והעבודה נאמר כי השנויים הנמצאים בין תנועות הגלגלים הם סבות לשנויים הנמצאים בין היסודות והשנויים וההפכים הנמצאים ביסודות מצד מהותם ומצד מקריהם וטבעיהם הם סבות השנויים מהפכים הנמצאים במה שהורכב מהם כל דבר ודבר לפי מינו. והשנויים וההפכים הנמצאים במינים הם סבות הם שנוי צורות אישי בני אדם ודעותם ואמתתם ומחשבותם ובלבול דתיהם ולשונותם <ודע>

||9א|| ודע כי האותיות גם כן [...] חולקות זו עם זו ושונות זו מזו וחולקת זו עם זו ועוזרת זו לזו [...] ואם מלכותו וממשלתו עליהם חלושה הם מנצחות כחו ושב עברם וזה היא חזקה הוא מנהיגם ברצונו ומהפכם ומגלגלם ואינן יוצאות מרשותו מפני שהוא יכול עליהם. וחכם להנהיגם ורצה לפעול בהם ועושה אותם כלים וחמרים ועבדים לעשות בהם כרצונו על פי גזרת חכמתו ורוכ יכולתו וכחו אשר היה בו כח על זה בכח ועתה גם עשותו זה הוציא מה שיהיה אתו בבא אל פעל. ומפני שזה הוא בכח החכם אשר הוציא שכלו את שכלו לפועל [...] האדם כי אם בכח יהיו כל [...] הפרט האותיות ולא יוכלו להנצל מהם כלומר תעו באמתתם תמיד. והטועה באמתת האותיות בהכרח טועה במה שהן מורות עליו והנהו טועה בכל הדבור ולא ידע סוד אמתתו ומהותו לעולם והדבור הוא מהות האדם ואמתתו. ואם כן מאין ידע אמתת עצמו אם לא ידע סוד הדבור המורה על מהות עצמו והוא עצמו. כי כל שכל פעלו הוא עצמו ומה צייר מה מי שאין בידו כלי הציור שהם סתרי האותיות החשובות וזה כלו הוא באמת סבת כל בלבול וכל חלוק ועל כן אל תפלא מבלבול הדתות והלשונות ולפנים תשמע זה כמו מה שאמרתי. ואם כן ראוי שתבין שההוראות הראשונות המפורסמות בדבור הן נחלקות לשלשה חלקים לשמות ולפעולות ולמלות. ואלה מכרחים שידברו בהם ההמון. אבל ענין הדבורים

²⁴⁷ ראה במורה נבוכים בחלק השני.

²⁴⁸ גלגול אותיות, ראה מונח זה בספר גן נעול של ר' אבולעפיה, כ"י מינכן 58 דף א324 - ב324.

הנדברים באלה על דרך מבטא וחידה כדי להבין גם כונות כאלו זה הענין הוא סגולה ליחידים. ע"ה יודנו הדבור נאמר על דרך שצירך המבינו שיבינונו בנוטריקון כמו סוכין אנחנו בראש "אבג" ששמש אלף בית גימל בדברים אחדים זה אל אחר זה והדומים לו ממין הזלוזל הוא עולה לסגולה וכבר רמז הרב זה בפרק מ"ג בחלק השני בענין הפוך אותיות חב"ל אל בח"ל ודע זה מאד ועיין בכל מה שהעירותיך עליו²⁴⁹ ואל תתראשל מהבנתו. אבל תשתדל להשיג דעתי בו והמשך אחר האמת תמיד בלתי עליה אל מחשבה זרה כלל ואז תצליח את דרכיך ואז תשכיל. וה"ה ראשי"תך מצ"ער ואחר"יתך [] "יא מא"ד. נשלם החלק הראשון של סתרי מורה הנבוכים והנהו כולל לפי גלגוליו כל ענייני פרקיו בכללו כלו סודות ואלה הם הראשונות שכללם החלק הראשון לבדו והם י"ד סודות. ואשר בחלק השני י"ב סודות. שלישי י' סודות.²⁵⁰ ואל תחשוב שאין סודות פרטיים רבים אבל דע שיש בו רבים מהם אבל כל אחד מהם הוא חלק מאלה בהכרח או משם גם המין רחוק מעט כמו שכל מבאר אשר כי אם הדברים אבל חלק מהם על כן ישיג ודע זה ועתה

אה"ל בחלק השני סוד א' **כח נפעל** נודע מחמשה פרקים אשר בחלק הראשון ואלה הם מ"ב מ"ג ונ"ה ונ"ח [...] בפרק מ"ז מעניין כח ופעל סוד גדול בידיעת השם ותאריו ומיני רואה שים אצלו כאילו שהבורא ית' בלתי ציורים מדבר ותמיד מציאותו ולא שיתקן ענין בכלי שאין כלי לו כלומר והוא אינו גוף ואמנם

²⁴⁹ השווה עם הנוסח הלטיני, כפי שתרגמו לעברית וירשובסקי(1969): 145, הנמצא בכ"י וטיקן Chigi A. VI. 190 דף 284b: וכבר לא יכולתי להמנע מלומר דבר זה במפורש בפרק מ"ג בחלק השני בסוד היפוך אותיות חב"ל ודע זה מאד ועיין בכל מה שהעירותיך עליו.

והנוסח בלטינית, שם:

Et iam non potui me abstinere quin dixissem hoc manifeste in capitulo 43 in parte secunda in misterio conversionis literarum בחל in Et scias hoc nimis et considera totum illud super quo excitauit te.

כדברי וירשובסקי [שם], זהו 'שרבוב' [interpolation] של ר' אבולעפיה, או לשון אחר, דבריו של ר' אבולעפיה עצמו ולא דברי הרמב"ם.

²⁵⁰ סך הכל ל"ז סודות. השווה עם הנוסח הלטיני, בכ"י וטיקן Chigi A. VI. 190 דף 332a. אביא להלן את התרגום של וירשובסקי שם 137: "הנהו כולל לפי גלגוליו לכל סתרי פרקיו בכללו ל"ז סודות ואלה הם: הראשונים שכללם החלק הראשון לבדו הם י"ד סודות; ואשר בחלק השני י"ב סודות, ובחלק השלישי י' סודות. ואל תחשוב שאין בו סודות יותר פרטיים מאלו, אבל דע שיש בו רבים וזולתם, אבל כל אחד מהם הוא חלק מאלה בהכרח, אם ממין קרוב ואם ממין רחוק, כמו שכל תרי"ג מצוות אין יסודם הראשון אלא עשרה דברים בלבד, אבל חלקיהם עולים למנין תרי"ג והבן זה"; וכן שם [A332], בחתימת הספר: "כאן אסיים את שלושת החלקים של ספר גאולה. האחד שמו מורה צדקה ולו יד [=14] מלאה. ושם השני מורה משפט הכלול בגט [=12]. והשלישי שמו מורה חסד שיוורד כמטר על גו [=10]. וקראתי שם מורה משום כבודו של הרב שגילה בהם את סודות המורה, ואתה שלום והתבונן. תם"

פעלותיו בעצמו בלא בכלם והכחות בהם ספק מכלל [...] שיהיה [...] עצמו מעשה
או ידע או ירצה כי התארים אמנם הם כחות שיש בהם השמות לא זולת זה ואמ'
שכבר אמ' חכמי' ז"ל מאמר כולל דוחה לכל מה שמראים אותו התארים ההם
הגשמים כלם אשר זכרום הנביאים ואמ' [...] אמת יורה על שלמות חכמת רכותינו
ז"ל ועל זה וכיוצא בו ואמ' עוד כי המאמר ההוא הכולל אשר ממונו אליו הוא
5 אמרם בברא' רבה גדול כחן של נביאים שהם מדמים את הצורה ליוצרה ש[] ועל
דמות הכסא דמות כמראה אדם [...] וראה והבן איך קורא הרב כל הגוף כלי ואומ'
שהכחות גם הם מכלל הכלים²⁵¹ והוא האמת. אבל הוא אמ' במקום אחר דבר
שיראה שמקשה על זה [...] אותו על [] בחלק הראשון בפרק ס"ד בסוד שם כי
10 שמי בקרב. ²⁵² העניין שהוא כלי לרצוני וחפצי אמ' והנה מבאר הדברים בשתוף
מלאך בחלק השני בתוך פרק ו סוד אחד מן הכחות הגופניות מלאך והשם הכחות
המפורדות בעולם. ואמנם אני מגלה לך סוד זה ותירוצו מתוך דברי הרב בעצמם
ומגלגל לך עמו סוד אחד גדול וממונו אצל כל בעל תורה רק צריך שמירה רבה
בהבנתו ושלא יהרום השמועו בעמרו וחכמתו תנצח חפצו ורצונו. ולא יפותה
15 להמשך בעבור זה אחד דברי הכל וראוי שידע שכל מה שיבוא לו בעולם הזה משוב
ועד רע הוא לפי הדין והצדק והאמת ולא יתלה סרחון עצמו בזולתו וזה שכבר נודע
בוה מהתחלת העולם כלו מגוף אל גוף הוא התלי והוא הנחש אשר פתה את חוה
שהיא חמר המציאות והוא הקשר הקושר הקשור. והוא שנ' עליו למשה וראית את
אחורי.²⁵³ והסוד שהוא באדם חוט השדרה שכלו מלא חליות והם א'. והנה סוד
20 תלי הוא "מת" ובתנועתו שמתנועע שבגלגולו מן י"ח אל י"ח שנה [...] והנה [...]
לך [...] והוא שכפלו [...] אבל הכוכבים עננים ליום באלף "בלו" אלף שנה והיא
סוד התורה בענין הברכה והקללה באמרם "מלה" יעמדו לכרך [] ה יעמדו על
הקללה. כי סוד "גרזים" "חרבן"²⁵⁴ וסוד "עיבל" "בנין"²⁵⁵ וזה "מבריה"²⁵⁶ מן הקינה
אל הקינה [] מות נדחים והבריה התיכון בתוך הקשרים²⁵⁷ מבריה. והוא והנו נחש
25 "בריה" וסימ' רוב שלום עד בלי ידה וסודו חרב ודם מחריב. מרגז והוא להט וחרב
המתהפך והוא אמרו המאוחר והוא

²⁵¹ ראה מורה נבוכים א מו-מז.

²⁵² שמות כג כא.

²⁵³ שמות לג כג.

²⁵⁴ גרזים = 260 = חרבן.

²⁵⁵ עיבל = 112 = בנין.

²⁵⁶ מבריה = 260 = גרזים = חרבן.

²⁵⁷ הקשר כאן רומז על הקשר של השכל האנושי לנשאים טבעיים [במקרה וכן הרע], דבר שמונע מן האדם למזג את שכלו עם נשאים רוחניים. ההתמזגות עם הנשאים הרוחניים מדומה אצל ר' אברהם אבולעפיה להתרת קשרים. ראה את דברי אבולעפיה בחיבורו 'חאת ליהודה', עמ' 20; ועיין על נושא

זה אצל אידל(198): 118-120, (1990): 18-19.

911] חבור דם הנהר מן ההרים ושמו אור חמה. והוא רוח אמה וסודו דרומי על כן משן כי שפינתו "כימין" וגם הוא מכעים ההמוג כלומ' ההמזגה המהירה מן המזרה והוא פועל בדמיון. ובהיותו מסרב אל אף ומגלגל אל טבע כלומ' טבע ההויה מוליד בידו בני האדם הנשברים בדמיון כלומ' בגלגל דם בעוד ויהי והנה זה גם כן יום יום מהוה להויתם כלומ' מהוה ובהוה והוא סוד שדי ויהיה ויהי כ"ף וו וכבר 5 הודעתוך מי הוא והוא מחריב אחר שהוא מחבור אברים ומכריא כל יסוד לטבעו אחר שחברו וגלתי לך סוד להעלים סודו מן הפריצים²⁵⁸ המצורפים. בדעתי שאתה ותברוך וכל הדומים לכם תכירוהו ועדו על המופתים שאבי פלא ודע שהנה שמו נחש עקלתון וסודו מפה ראשונה וסרתו ממין תחלתו ונגלהו מגלה תחתונה והוא 10 האדמה הידועה העושה הפירות. ותבין סוד זה מן המשכן שבנינו כבנין גוף האדם וגוף העולם כי הם שלשה עולמות העולם והמשכן והאדם. אדם סודו אחד. עולם סודו עשרה והמשכן סודו מאה. והנה העולם והאדם אור והמשכן גלגל ערכות והוא מקורותיו כלם חתומים על חוט השדרה של האדם והאשה נבראת מן הצלע הוא צלע המשכן באמת. וכבר אמ' אדם עליה עצם מעצמי וכשר מבשרי לזאת 15 יקרא אשה כי מאיש לוקחה זאת.²⁵⁹ הנה אם כן {ר"ל הסבב} אשר ולו שתי צלעות והם "ה הן לאשה צלע אחד מה הרי הם גם כן "ה אש וכל שם שם צורתו הוא סוד "ה ית ח וה" וזה האדם לכלם היה וכל אשר יקרא לו האדם נפש היה הוא שמו והסוד הוא היה והוה "זוג" נפש שמו שמנפש שמע {שמור} ועיין ואם בו נפש חיה הוא שמו [...] סוד לו [...] מצטרפו [...] כל אשר יקרא לו האדם 20 נפש חיה הוא שמו והסוד כל התורה מ ול"ו ושם כ"ה אותיות. וצריך שתדע סודם. דע כי האדם אמצעי וכל אותיות מימינו ו"ט אותיות משמאלו ומסופו ועד ראשו והוא כלו וכרוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וסוד כל שם ו"ו בהכרח כי הוא שם האדם על כן הוא זכר ונקבה כי זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם ביום הבראם.²⁶⁰ ואשר ישכיל מושכלו יבואר הרב כולו שם המשכיל בפעל אינם כי אם 25 מושכל [...] אדם כח לכד וחוט השדרה קשריו עגולים והוא בכח ישר מעקש וישר מעות והנהו ענין תפל יצר דע כשפו וזנב התלי. ונקרא תנין תאר ואש הוא המתהפך הפך הן] [יורא האדם בראשו ואמתו וזנבו כי זה ראשיתו וראשו. וזה סופו וזנבו. והוא וגלה לך סוד מטה האלהים בכלי ההמון וסוד הנחש השרף התלוי על ז'ום וסוד המזבח ששמו , ' , נסי.²⁶¹ וסוד וינם משה מפניו.²⁶² וסוד בן] [וסוד סן] 30 [סוד תשרי עם מראשיתם ומזנבם ומתוכם בתוך ו' מן ים שבתוך על שדי שבתוך אשרי ובחלקן בעצמו לחלוק ראשון ויהיו ד' אותיות תיבה אחת וכן תעשה מן

²⁵⁸ דומני שהכוונה לפרנסיס, ראה למעלה עמ' 5.

²⁵⁹ בראשית ב כג.

²⁶⁰ שם ב ה.

²⁶¹ שמות יז טו.

²⁶² שם ד ג.

הנשאר מן ד' אותיות תיבה אחת ותמצא סודם. ותבין כי הראש הוא מתמיד ותדע
 כי הזנב הוא אלוהי. רק זה פתוח ואמנם זה כמו ס חי אבל זה בכח מת וחי גם זה
 בחיי מת וחי כי הוא חי בחכמתו כח זה היה חי וזהו שגליתי לך כי הוא מתגלגל מן
 חי אל חי. וגם כול עת אשר הראש הוא חי בחכמתו האב הוא מת בפתיחתו ומדתן
 5 דין ושניהם מדות דינים. ולפי זה השרש הוא כל מי שלא השכיל בשכלו קשור בו
 [...] ברגל בעלי חיים שכל תנועותיו מונחים בו. והרב גלהו בלתי מפורש לסכל
 ומפורש למשכיל כי היסודות גופים מתים וחי החיים גם מן הגלגלים.²⁶³ ותבינהו
 אם תרצה כי די למשכיל בזה ואין ראוי לגלות יותר פן תרגענו ונאמר פגום רוב
 שכול באוש אל כסיל באולתו. אולת אדם תסלף דרכו ועל . ' יזעף לבו.²⁶⁴ והרצון
 10 ר"ל [] ריוח והבחירה חי משכיל מת. והנה אמ' הרב בפרק ע' בתוך הקושיא בחלק
 הראשון כי החכם הוא אשר יגיע הנה מה ויוליכנה באשר ירצה והיא כלי לו
 ישתמש בה כרצונו והוא נקי ממנה בלתי נדבק בה אבל חוצה לה והמשיך זה ואמ'
 עוד והשתכל והבן איך בארו יחסויות לגלגל ושהוא כלי לו אשר בו ינהיג
 המציאות²⁶⁵ וזה כלו מבואר ודע זה והנה הראש הוא לחותם יי אבל הזנב הוא לחוג
 15 ה' והמפורש כי הזנב הוא חוג [] לה לו והמבואר כי הזנב הוא חוג ל"ה. והמפורש
 כי הראש הוא חותם לו. ואם יש לך מח בקדקדך תבין זה. הנה כבר התבאר כל זה.
 ואמ' הרב בפרק נ"ג ענינים מועילים בסוד כח ופעל וצריך שתעיין בכל הפרק שם.
 ועוד אמ' בפרק נ"ה על זה כי כל כח יחובר אליו העדר בהכרח וכל מה שיצא מן
 הכל אל הפעל אי אפשר לו מבלתי מוציא זולתו נמצא בפעל מוציאהו. ולזה יתחייב
 20 שיהיו שלמויותיו כלם נמצאים בפעל ולא יהיה לו ס [] בכח בשום צד והנהיג זה
 עד סוף הפרק. ועיין בו ותבינהו משם. ועוד אמ' הרב בפרק ס"ח דברים מועילים
 מאד באמתת זה הסוד ומשם תבינם. רק תקרא שני הפרקים כלם בעיון ולא תניח
 מהם דבר גדול או קטון עד שתבינהו ותצירהו בציוור שכלי ותשמח בו שמחה
 גדולה מאד וגם רמז מזה הסוד בפרק ע' מה שרמזתי בו בזה השער.²⁶⁶ ועל כן לא
 25 הוצרכתי למן [] עם חכיריו החמשה ואחר כן הביא הרב עניינים גדולים בחלק
 השני בתשע הקדמות אשר בראש החלק לבאר בם זה הסוד כלו ואלה הם
 ההקדמה ה"ה והי"א והי"ב והי"ו והי"ז והי"ח והי"ט והי"י והם קלים להבין מהם
 סוד כח ופעל ועוד זכרם בשלשה עשר פרקים שם בחלק השני ואלה הם פרק ד' ו"ו
 ו"ז ו"י ו"י"ב ו"י"ז ו"י"ח וכ"א ול"ו ול"ז ול"ח ומ"ח ומפני רוב רבויים יקשה לך אבל די
 30 לך [...] סוד בחלק השלישי בשני פרקים זכר זה והם כ"ז ונ"ד ואלה שנים אזכור לך

²⁶³ ראה מורה נבוכים א נח.

²⁶⁴ משלי יט ג, וראה מורה נבוכים ג יב.

²⁶⁵ מורה נבוכים א ע.

²⁶⁶ סוד כח נפעל, ראה למעלה עמ' 37.

מקומם הפרטי מהם] [כדבר זה הם זכרם] [צלם²⁶⁷ והאות והוא
 ש] [הרב בפרק זה ששלמות האדם ה] [שיהיה משכיל בפעל ואמ' בפרק] [כי
 השלמות] [נו והאמתי הוא בשיגיע האדם לעלות במעלות השכלים²⁶⁸ [...] שהם
 המושכלות [...] כי הם ללמד מהם דעות אמתיות באלוהיות זה הדבר קראוהו כל
 5 החכמים הקדמונים [...] <יציאה>

10||10|| מן הכוח אל הפעל [...] השב האמת נודע מארבעה פרקים אשר בחלק
 הראשון אשר בחלק הראשון סוד השבח האמתי והם פרק נ' ונ"ד ונ"ט וס"ד ואש
 נזכר ממנו פרק] [הוא אמרו שם כי יהיה א] [ה הענין הנאמ' אבל הענין המצויר
 בנפש כשיאמינו בו שהוא כן כמו שצויר ונאמ' עוד שם שאין ל"ת תאר עצם בשום
 10 פנים ונאמ' עוד שם אמנם כי שהאמין שהוא אחד בעל תארים רבים כבר אמ'
 שהוא אחד במלות והאמינו רבים במחשבתו וזה כמאמר הנוצרים הוא אחד אבל
 הוא שלשה והשלשה אחד כן מאמר האומ' הוא אחד אבל הוא בעל תארים רבים
 והוא ותארו אחד עם התחלת הגשמות והשמות הפשימות הגמורה ואילו כוונתנו
 וחפשינו] [ך ואמ' לא איך נאמין ואין אמונה אלא אחר הציוור כי האמונה היא
 15 ההאמונה כמה שצויר שהוא הוא לשכל כפי מה שצויר שהוא חוץ לשכל כפי מה
 שצויר בשכל. ואם יגיע עם זאת האמונה ואי אפשר חלוף זאת האמונה בשום
 פנים ולא ימצא בשכל מקום דומה לאמונה ההיא ולא לשער אפשרות חלופה תורה
 אמת ואמתה. שאם השיג זה תהיה אז מי ש'צויר] [השם לא מי שיאמ' אותו בפיו
 ולא י"שים { יצויר } לו ענין ויהיה מכח הנאמ' עליהם קרוב אתה בפייהם ורחוק
 20 מכליותיהם.²⁶⁹ אבל עוד שיהיה האדם מכח מי ש'צויר האמת וישיגהו ואם לא
 ידבר בו כמו שצוה החשובים ונאמ' עליהם אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו
 סלה.²⁷⁰ כתבתי זה הפרק כמעט כלו או רובו פני סבה מן הסבות שיש לי דברים
 רבים לדבר עליו ואומ' אתהלך ב] [של זה הדור כי שני אחרי שאגיד לך מה
 שאמ' הרב בו ממה שיוורה על סוד השבח האמתי ואמ' בפרק נ"ד כי אמרו הודיעני
 25 נא את כבדיך ואדעך²⁷¹ מורה על היותו ית' נודע בתארו כי בשידע הדרכים
 ידעהו. ואמרו למען שאמצא חן בעיניך מורה על שמי שידע הבורא הוא אשר ימצא
 חן בעיניו לא איש ואמ' שיתפלל לבד. אבל מי שידעהו הוא הנרצה המקורבו ומי

²⁶⁷ ראה מורה נבוכים א א, והשווה עם דברי ר' אבולעפיה בחיי הנפש, עמ' 7. ר' אבולעפיה מפרש את המונח 'צלם' כ'ההשגה השכלית' חאת בדומה לרמב"ם, אולם המונח 'דמות' מתפרש על ידו כ'חבור המדומה חבור צורה וחומר'. פירושו זה שונה משל הרמב"ם, המפרש זאת מלשון 'דמה'. עיי' אצל לוי(1955): 7.

²⁶⁸ ר' אבולעפיה מבדיל בין העולם השכלי והעולם החמרי, אך האדם האמיתי [או הצלם] שייך לעולם השכלים, שהוא העולם העליון. וראה גם מורה נבוכים ג ז.

²⁶⁹ ירמיה יב ב.

²⁷⁰ תהילים ד זה. על ציטוט זה: אמנם כי ... דומו סלה - ראה מורה נבוכים א ג.

²⁷¹ שמות לג יח: "הראני נא את כבודך", ראה מורה נבוכים א נד; והשווה עם אברבנאל, שם.

ששכלו הוא הנקרב המרוחק וכפי שיעש לחכמה והסכלות יהיה הרצון והקצף והקרוב והרחוק. והנה גם כן בהשגה לכה לפי דברה הוא השבח האמתי וזהו האמת גם בזה אדבר עוד בסוף זה הסוד לצורך הכרחי כאשר תשמור הסוד בפרק ג"ט נאמ' לך דומיה תהלה²⁷² תהלה ר"ל היא הצדקה אצלך השבח ועו' נאמ' שם גם כן השתיקה יותר ראויה וההסתפקות בהשגת השכלים כמו שצוו השלמים 5 ואמרו אמרו בלבבכם²⁷³ וכו' ועוד ארמוז רבורם על זה בסוף הסוד הזה. "ועוד בא בפרק ס"ב כי הגדלתו האמתית היא השגי גדלתו והנה כל מי שהשיג גדולתו ושלמותו דבר הגדיה כשעור השגתו. והאדם לכד יגדיל במאמרים להורות על מה שהשיג בשכלו ויפרסם בו לזולתו. וכבר כלה לך הרבה עם תכלית זה הסוד מצורף עם תכלית הכונה במציאות ויושם אמ' שיאמ' על מי שאין לו השגה שהוא שבח 10 ואמ' כך כל עצמותי ספר על היותם מחיבות זאת השמונה אשר אמרוה אחר אשר בעבורם נודע זה גם כן ואמ' כי השבח יקרא כבוד ועל כן נאמ' אנחנו שראוי לכבד כל ספרי החכמה בגוף כאלו החיים מדברים וכל ספר לשם מעלתו ואם כן ספר תורה יותר מהכל כפי רוב מעלתו על כל דבר וכל שכן שראוי לכבד יודעיו יותר 15 ויותר. כי היידע העולה מן הידוע שאינו יודע כי { אין } ספר תורה יודע את האדם אבל האדם הוא יודע ספר תורה. וכל שכן שראוי לכבד החכמים יותר מן ההיכל אשר הוא מקום ומשכן לספר תורה וכל שכן שראוי לכבד החכמים יתר מבית הכנסת שהוא מקום למקום. אך ההמון מהפכים ומחטיאים כל זו הכונה בשגגה בבלי דעת. ורבותינו רמזו על זה רמז באמרם כמה טפשי איכא בשוקא דקיימי קמי 20 ספר תורה ולא קיימי קמי גברא רבא.²⁷⁴ והרשעים אומ' כי החכמים לתועלתם כוונו באמרם זה הרמז וחם ושלוש שאין הדברים כן. אבל הוא להפך כי תועלת כבוד החכם והחכמה חוזרת לא עדיהם שאם יעשו כך ילמדו מחכמתן ואולי יועילו. אבל אצל החכם אין כבודו כי אם חכמתו אשר אתו לא זולתה מי הנבראים כלם. שאין כונתי לדבר בזה. והנה ב²⁷⁵ בחלק השני בפרק א ענין מופלג בזה הסוד והוא שהורה בו הרב שהגלגלים חיים משכילים ר"ל משיגים ושאנים גשמים מתים כיסודות. 25 ואמ' שהם משבחים השם ומגידיים נפלאותיו בלא דברי שפה ולשון והם אמת כי אשר ישבח בדברים אמנם מספרם מה שציר ועצם הציור ההוא הוא השבח האמתי אמנם ההגיה בו הוא להבין האחרים או להראות על עצמו שהשיג כבר אמ' אמרו בלבבכם וכל כמו שאמ' בשאר המקומות. ואמ' כי זה מופת תוריי²⁷⁵ לא יכחישו בה

²⁷² תהילים סה ב, וראה מורה נבוכים א נט. הויכוח כבר מצוי אצל חז"ל, ראה ברכות לג ב.

²⁷³ תהילים ד ה, וראה מורה נבוכים שם.

²⁷⁴ אלו הם דברי רבא, ראה בגמרא מכות כב ב.

²⁷⁵ השווה עם ר' אברהם אבולעפיה, חיי הנפש, עמ' 40: "שאינ מביאים ראיה לחוקרי אמתת החכמים ולמחפשי סתרי תורה מענין פשטי הכתובים. ואם אין דרך להביא מופת על מה שיחקר בחכמה, כי אם מופת מורגש ומושכל ומקובל תוריי אלהי, ר"ל מסתרי תורה. כגון היות האדם".

רק סכל או מתעקש.²⁷⁶ והמשיך זה הביאור ואמ' בסוף הפרק ומן השקר שיהיה המנהיג דבר אחד לא ידע הדבר ההוא אשר ינהיגו בשתודע אמתת ההנהגה על מה זה תפול הנה.²⁷⁷ ובחלק השלישי מה שזכרנו מן ההשגה להורות על תכלית שבח האמתי. ואחר שהשלמתי זה אשוב לדבר במה שהודעתך להודיעו לך על ענין קצת הפרקים המובאים בזה הסוד. והבן דעתי עד סופו כי כוונתי להועילך 5 תכלית התועלת. הסבה אשר הביאתני תחלה לכתוב רוב מה שבא בפרק נ' הנזכר היתה הכפירה אשר כפרו רבים מרואי פני המורה ושב כל אחד מהם סורר ומורה בענין כל ברכה ותפלה שתקנו החכמים וכאלו הם יותר חכמים מן החכמים עד שגזרו גזרות ותלו סרחונם על הנקי בעון [...] הרב ז"ל באמרם שכבר גזר הרב 10 והביא ראיה שהשתיקה בשבחי השם ובמכלליו והוא מעולה מן הדבור בה. והענינים עורי עיני הלב וסתומי העיניים לא ראו. מבואר שהוא אומ' זה כשאדם משיג מה שמחויב להשיג²⁷⁸ אבל כל עת שלא השיג דין הוא שיבקש כל דרכי ההשגה בכל דרך שיוכל מדרכי המצות. וכמה פרקים זכר הרב ז"ל בענין ההכרחי ליראה את השם²⁷⁹ ועוד כי כל התורה זאת היא כונתה הראשונה אבל השנית היא האהבה 15 ולא יתכן לאהוב בלתי ציור הנאהב²⁸⁰ ואין מי שיקשה על זאת המחשבה בהשגם ואפילו [...] בתורה בתורה מעולה מן הברכה והתפלה²⁸¹ [...] כי כבר אמ' מסיר

²⁷⁶ ראה מורה נבוכים ב ה.

²⁷⁷ מורה נבוכים ב ה.

²⁷⁸ אולם בשונה מן הרמב"ם ששלל את התענוג שנלווה להשגת האדם 'ממין הגוף', ר' אבולעפיה גורס כי יש שלב שהוא גבוהה מן ההשגה השכלית, והוא התענוג, או העונג המיסטי. ראה רמב"ם, משנה תורה, הלכות תשובה ח ב. השווה עם ר' אבולעפיה, אוצר עדן גנת, כ"י אוקספורד 1580 דף 163א - 163ב; שם מפתח הרעיון, כ"י וטיקן 291 דף 21א; ועיין על נושא זה אצל אידל(1988): 140-141.

²⁷⁹ ראה רמב"ם, ספר המצוות, עשה ה. ועיין אצל בלידשטיין(1994): 23 דה' 1.

²⁸⁰ מפשט הדברים ניתן להבין שצריך לצייר את דמות האל בעיני המיסטיקאי, אולם מחיבוריו האחרים של ר' אבולעפיה ניתן להסיק שהכוונה לציור [או דמיון] השם המפורש. עיין אצל אידל(1990): מפתח, בערך 'דמיון'. השווה עם דברי ר' אבולעפיה בנוסח הלטיני, ב'סוד עבודת השם מאהבה', ראה Liber Redemptionis, כ"י וטיקן Chigi A VI דף 332א - 332ב, בתרגומו של חיים וירשובסקי. ראה וירשובסקי(1969): 128: 'ובכן אני אומר לך בראיות ברורות וגלויות: גדולה מחשבה שכלית בשם ית' כיאות מכל תפילה, צום וצעקה. ואין ספק, כמו שאמר הרב, כי דת זו או עבודה זו של מחשבה שכלית באלהים ובמידותיו ובמעשיו ובשמותיו המורים כל אלה היא באמת הדת האמיתית שהיא חובת כל חכם לאלהים והיא הנקראת עבודת השם ית' מאהבה. ולא תוכל לדעת שמותיו ולא להכירו באמת אלא על פי צירוף האותיות. חיוב המציאה גם הם הוא חיוב העולם והוא חיוב המצוי והוא סוד אל עולם. וכבר תוכל להשכיל נפלאות מתוך שלושת השמות כשתמשך אחר מדע סתריהם הנעלם.'

²⁸¹ דברי ר' אבולעפיה כאן נסבים על התפילה. פרופ' עזרא פליישר העירני, שההשגה המיסטית אליבא דר' אברהם אבולעפיה 'מעולה מן הברכה והתפלה', אולם אין לבטל את הברכה והתפילה מאחר וזן

אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה²⁸² אבל לגזור לעזוב בעבור דברי הרב ומאמרו שהראוי מה שאמ'

10|| אמרו בלכבכם על משכבכם ודומו סלה.²⁸³ וכיוצא בו אין זה כי אם כפירה והרוצה לכפור בעיקר אינו צריך להסמך בכפירתו על זולתו אלא אם כן רוצה שבני אדם יחשבו שהוא אינו כופר בעקר וחשב להמשול²⁸⁴ עם דעת מי שנשלים. מבני אדם ולרמות הפתאים לומ' כי הוא מאמין מה שהאמין כלו' החכם אחר שהוא האמין זה ולא כפר גם הוא יאמיניהו ולא יכפור כל שכן שיאמר לכל אדם כי כל מי שאינו מאמין באשר האמינו כלו' החכם כפי מה שהביט ואם אינו כן לפי האמת שודאי הוא כי הוא כופר בעיקר וכאלה מצאתי רבים. והשם יפתח עיני העברים ויאיר לבות חכמנו הפתאים היהודים אני אומר עם כל זה שאם אלה כופרים רוב חכמי דורנו פתאים כי שניהם הוכו בשני שבטי עשבים או בשוטים ואלה בעקרבים. ר"ל כי כמו שאלה פשעו ברוב למודם ויצאו לתרבות רעה²⁸⁵ בכפירה כן אלה חטאו והם בתרבות אנשים חטאים אחר שלא יחקרו אמונה בדמותם כל תורה שבכתב

מצווה מן התורה ומחז"ל. ההשגה אצל ר' אבולעפיה היא באמצעות הקבלה הנבואית, בה מגיע המיסטיקאי להשגה נבואית באמצעות צירופי אותיות של השם המפורש, וכן לאיחוד עם השכל הפועל. ראה את דברי ר' אבולעפיה בספרו חיי העולם הבא, אצל בהן(2001):4; פרופ' אברהם גרוסמן העירני, שמדברי ר' אבולעפיה כאן, מדובר בשאלה אם יש להאריך בברכה, או לקצר, ור' אבולעפיה סבור שיש לקצר בברכות בהסתמכו על הרמב"ם. וההשגה היא באמצעות ציור דמות הנאהב בעיני האהוב, קרי דמיון הקב"ה, כפי שניתן להסיק מהמשך הדברים. אולם מדבריו של ר' אבולעפיה בספריו האחרים, ניתן להסיק שהדמיון הציור הוא של השם המפורש. עיין אצל אידל(1990): מפתח, בערך 'דמיון'. הויכוח בדבר קיצור הברכות או הארכתן מקורו כבר אצל חז"ל ועיין על נושא זה אצל אורבך(1986): מפתח, בערך ברכה. נושא זה ר' אבולעפיה מצריך מחקר נפרד, ועיין לעת עתה אצל בלידשטיין(1994): 7-8; טברסקי(1994).

²⁸² משלי כח ט.

²⁸³ תהילים ד ה. מן הראוי לציין ששיטותיו של ר' אבולעפיה הן עצמאיות ביחס לפולחן היהודי, כפי שמצביע על כך אידל(1993): 127. בהשפעת חכמי אשכנז כותב ר' אבולעפיה, כי בעזרת השם המפורש ניתן בזמן התפילה להתאחד עם השכל הפועל. ראה בספרו 'אור השכל', כ"י וטיקן 233 דף 110ב: "נגן בחריק הנמשך למטה ומושך כח עליון להדביקו בך"; עיין אצל אידל שם 161-165; 82-85 (1991): Idel; Scholem(1934); הכוונה בתפילה אצל ר' אבולעפיה היא הפעילות הפנימית בליבו של המתפלל, באמצעות כחות הנפש - השכל והדמיון. ר' אבולעפיה משלב גם מונחים מספר יצירה ומתוך הפילוסופיה של הרמב"ם; השווה עם לצרוס(1978), המחזיקה בדעה שהשפעות אסלאמיות חדרו לתחום התפילה היהודית.

²⁸⁴ כוונתו של ר' אבולעפיה: להידמות, ואולי יש לקרוא: להמשל, כפי שהעירני פרופ' אברהם גרוסמן.

²⁸⁵ השווה עם דברי ר' אבולעפיה בספר ארצו ערן גנז, כ"י אוקספורד בודלי Bodl. Or. 606 [ניבאוואר 1580] דף 165ב, על תלמידיו שיצאו לתרבות רע, או לשון אחר יצאו כנגד דרכו: "ויצאו לתרבות רעה כי נערים בלי מדע היו ועזבתים".

וכול תורה שבעל פה בפה אחד מועקות ללמד חכמה ההשגת ישעיהו באמרו ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע עמי לא התבונן²⁸⁶ כתי' בתריה היו גוי חוטא עם כבד עון²⁸⁷ וכו' ולפיכך מי שרוצה בשלמות האלוהי ראוי שלא יביט הוא לכל אלה הפושעים אלא לסכלות אלה החטאים בנפשותם אשר פעל, ' לא

5 יביטו ומעשה ידיו לא ראו²⁸⁸ **ואחר** שהגדתי לך הסבה הנזכרת אשוב עוד אל הדברים שאמרתי לדבר בענין הפרק ואומ' כי הרב הוא התלוצץ מן הנוצרים שמאמינים לפי דעתם שלוש וקורים אותו ייחוד ורבים מן אנשי שכל ודעת חשבו להקשות על הרב על זה ואמרו לי זה לי ימים:²⁸⁹ והלא הרב הקשרה דעתנו עם דעת הנוצרים בשלוש ואיך זכרו הוא ומפרש בחלק הראשון בפרק ס"ו ואמ' בעניין השכל והמשכיל והמושכל²⁹⁰ שאלו השלשה ענינים בשם ומנין לו²⁹¹ שלא אמרו הנוצרים בדומה לזה קראו לשכל אבי ולמשכיל בני²⁹² ולמושכל רוח. ואמר עוד או נאמ' שהם קראו היכולת אב ויחסוהו לאב וקראו החכמה בן ויחסוהו לבן. וקראו הרצון רוח הקודש ויחסוהו לרוח הקודש. והלא רוח הקדש דבר כתוב בדרי השם

כמה מקומות ויתכן היותו כי אם השם.²⁹³ **ואטען** ואומר לו אין ההפרש בשינוי התיבות אבל ההפרש הוא בשינוי הכונות. והענין הוא שהקרובו {שהקריאה} את השם אב ובן ורוח הקדש מאמתת הנוצרים עם הסתלקות הגשמות דבר כוונתו שיש שם סבה ראשונה וקראה בשם אב. ויש שם עוד שפע נשפע ממנה וקראהו בן ויש שם רצון הנקרא רוח הקדש והוא שפע נשפע מן הסבה הראשונה ומן השפע הנשפע ממנה וזה הוא דבר שלישי בהכרח שפע מן השנים וזה כלו אנחנו מודים בו לפי פעלות השם אבל אם תסלקהו מכל גשמות ותחשוב

²⁸⁶ ישעיה א ג.

²⁸⁷ שם א ד.

²⁸⁸ ישעיה ה יב. השווה עם פירוש רש"י שם: "עשו עצמם כאילו לא ראו את גבורותיו, ד"א לא קלסוהו שחרית יוצר אור ולא ערבית המעריב ערבים"; רד"ק שם: "שלא התפללו שחרית וערבית כלומר יוצר אור ומעריב ערבים, והו פעל ה' ומעשה ידיו"
²⁸⁹ כאן אנו עדים לזיכוח שהיה לר' אבולעפיה עם מתנגדי הרמב"ם, וכאן בעניין השילוש.

²⁹⁰ מונח זה לא מופיע בפרק סז, ראה מורה נבוכים א סח.

²⁹¹ השווה עם כ"י וטיקן Chigi A. VI. 190 דף 292א, שם סותר אבולעפיה את הדיעה ש'אחדות השכל המשכיל והמושכל וזהו עם תורת השילוש הנצרית:

Et dixit de misterio intellectus et intelligentis et rei intellecte quod hec tria in deo sunt unum et unde habet ipse quod nazareni non dicant simile huic et vocant intellectum patrem et intelligentem filium et rem intellectam spiritum sanctum.

ההעתיקה היא על פי חיים וירשובסקי, ראה וירשובסקי(1969): 141.

²⁹² השווה עם הנוסח הלטיני, שם השפע מכונה בן. ראה בכתב יד וטיקן Chigi A. VI. 190 דף 294א:

Et sic christiani dixerunt mihi quod illa influentia est que vocatur filius.

²⁹³ ראה תנא דבי אליהו רבה ד.

תמידיותו וקדמותו ומתכונתו בלתי עוצם כלל ואין נמצא זולתו תמצאהו מבלעדי כל זו עד שהוא לבדו אחד מכל צד בלתי השתתפות ומחשבות בני האדם ^{המה} הבל. וגם מה שאמרו הדמיון והשכל חיוב הכרתי הוא לא לזולתי בשם כל כי לא ישיג מהו אלא הוא. שאמ' הוא הוא. אבל זהו המעולה שבחזוים אצל המחשבה

5 האנושית או ש] [ראשו והודה בעל כרחו. ושים לבך להשיג דעתי בזה. **סוד**

ג' שפע נודע מפרק ה' ומפרק מ"ו בחלק הא' ובפרק י"א וי"ב ול"ו בחלק ג' ענין שפע אמ' הרב ז"ל בפרק ה' על השגת גמול להסתירו פניו תחלה מהביט אל האלהים. ואמרו ותמונת , ' יביט' ²⁹⁴ פראו הרב בפרק ג' בסופו אשר לפני זה שני פרקים בענין תמונה ואמ' כי פירושו ואמתתה הראשון שסודו אצל "יביט" יריח כי כל משתכל בשם בכוח בחינת השכל ובמצרף הבינה מצרפו ובפלס המדע שוקלו ¹⁰ ובמאזני הצדק מפלסו ובמדות אמת ואמונה אצלו עץ חיים ראה בידו וממנו אוכל כי שיביט ומשלו ומרבעו וחזויהו בעיניו וברוחו. וידמהו בפעלו וכחו יחיהו בכחו עדי עד. ולהם לבב אנוש יסעד. ²⁹⁵ וההסתכלות הנזכר הוא סוד ההויה אשר האדם תמנתו אהיה ותמונת יהוה יביט' ²⁹⁶ בהשפיע השם עליו טובו כמו שנ' למשה אני אעביר כל טובי על פניך וקראת בשם יהוה לפניך וחנותי את אשר אחון ורחמתי ¹⁵ את אשר ארחם' ²⁹⁷ ואשר הביט וראה השיג יכלתו ועל כן צוהו "יה יב" תמונות הנמצאות לשם המצורף כנגד י"ב מזולות כנגד י"ב חדשי השנה וכנגד י"ב ספרים ש] [ן ואמ' הרב בפרק מ"ו והושאל לו הפועל והדבור להורות על שפע אחד שופע מאתו ית' ואמ' עוד הנה כי כל גשמי שתמצאנו בכל ספרי הנבואה הוא אם כל תנועה מקומית להורות על החים או כלי הרגשה להורות שם ההשגה או כלי ²⁰ ממוש להורות על הפעלה או כלי הדבור להורות על שפעת שפע הדעות על הנביאים ואמ' שזה כלו להישיר לישב לנו שיש נמצא חי פועל לכל מה שזולתו משיג לפעלו. ²⁹⁸ הנה כבר התבאר לך שהרב תמיד מלת שפע אצל השם משאר הדברים כי הוא דבור מורה העלה דבר הקרוב הנשפע ממנו כי אם עצמו ושכל ²⁵ שכל פעלו הוא עצמו. והוא אשר יקרא מושכל והוא הוא כאלו תאמר שפע והמשפיע והמושפע אם כדמות שכל והמשכיל והמושכל. כי שפע להשכל כבר הוא ולא ישתנה לעולם. אבל יעלם לעתים ממי שהוא אתו מפני מונעים שיש להשיג [...] כי הוא אינו בכל לעתים מתחלפים אבל הוא תמיד בכל ובו הכל והוא הכל. והביא הרב בחלק השני בפרק י"ב ענין זה ואמ' שם שיכנה לעולם פעל הנברל

²⁹⁴ במדבר יב ח.

²⁹⁵ תהילים קד טו.

²⁹⁶ במדבר יב ח.

²⁹⁷ שמות לג יט.

²⁹⁸ מורה נבוכים א מו.

בשופע על צד ההדמות בעין המים אשר ישפיעו מכל צד ואין לו צד מיוחד שימשיך ממנו או ימשיך לזולתו. אבל מכלו הוא נובע ולכל הצדדים מרוה הקרובים אליו והרחוקים ממנו תמיד כן זה השכל לא יגיע אליו כח מצד אחד ומרוחק אחד ולא יגיע כחו לזולתו גם כן מצד מותר ואל רוחק ולא בעת בלתי עת אבל פעלתו תמיד כל אשר יודמו כבר יקבל הפעלה ההוא הנמצא על המציאות אשר כנה בשם שפע²⁹⁹ ועיין מכאן ואילך עד סוף הפרק שכבר נמשך בו ענין השפע כדי שיתבאר סודו. וכן התחיל הרב בפרק ל"ו ואמ' דע כי אמתת הנבואה ומהותה הוא שפע שופע מהשם יתע' באמצעות השכל הפועל על הכח הדברי תחלה ואחרי כן על הכח המדמה.³⁰⁰ וגלה שם סוד השפע. והנה זה עוזר למה שרמזתי למעלה עזר מגולה מכוסה הוא בשומו השכל הפועל אמצעי בין הכח הדברי ובין השפע השופע משם והנה השפע אם כן <מהשם>

²⁹⁹ מורה נבוכים ב יב.

³⁰⁰ שם ב לג.

מפתח ציטוטים

תלמוד בבלי

מכות

כב ב (ספר הגאולה 42)
כמה טפשי איכא בשוקא דקיימי קמי ספר
תורה ולא קיימי קמי גברא רבא

ר' משה בן מימון

מורה נבוכים

א א (ספר הגאולה 6)
'מה שאין כן' כי כאשר יודע האדם בענין שבו
זר מאד מה שאין כן בדבר מן הנמצאות תחת
גלגל הירח והוא ההשגה השכלית אשר לא
משתמש בה חוש ולא יד ולא רגל דמה אותה
להשגת הבורא אשר אינ"ה בכלי. ואם יבינו
דמיון באמת אבל לנראה מן הדעת תחלה
ושזה באדם מפני זה העניין ר"ל מפני השכל
האלוהי המדובר בו שהוא בצלם אלהים
ובדמותו לא שהש' יתעל' גוף.

א ב (ספר הגאולה 6)
השכל אשר השפיע הבורא על האדם הוא
שלמותו האחרון הוא אשר הגיע לאדם קודם

מרותו. ובשבילו נאמר בו שהוא בצלם אלהים
ובדמותו

א ב (ספר הגאולה 14)
אלהים משתתף לשם ולמלאכים ולשופטים

א ה (ספר הגאולה 9)
שצריך אדם שיכוון ויתעסק בהשלמת ההצעה
והכנת ההקדמות המטהרות להשגה
מטומאתה שהיא הטעיות ואז יבוא להכיל אל
המחנה הקדוש האלהי

א ז (ספר הגאולה 6)
אמנם שם כאשר למדהו והבינהו ונמצא שלם
השלמת האני אמ' בו ויולד בדמותו בצלמו

א יב (ספר הגאולה 13)
אותי עזבו מקור מים חיים ר"ל שפע החיים
כלומ' מציאות אשר הוא החיים בלא ספק וכן
אמר כי עמך מקור חיים רוצה בו שפע
המציאות עלה בו בסופו באורך נראה אור
פרש בו כי השפע השכלי הנשפע ממנו נשכיל
ונתיישר ונשיג

א יז (ספר הגאולה 12)
ההתחלות הנמצאות ההוות הנפרדות שהן
שלש החמר והצורה וההעדר המיוחד אשר
הוא מחובר לחמרי לעצם

א כ (ספר הגאולה 22)
ואולי יקשה עליך. אמרי גדולה מדרגה ומעלה
וריימות ומאמר איך תשים ענינים רבים מענין
אחד הנה יתבאר לך אחר זה שהש' יתע' אצל
המשיגים השלמים לא יקשה בעיניך התארים
רבים ושאלו התארים כלם הרבים המורים על
העוצם והגדולה והיכולת והרעות והטוב
חולתם כלם ישובו ... הענין ההוא הוא עצמו
לא זולתך עצם יוצא חוץ לעצם

א כג (ספר הגאולה 30)
הנה י' י' יוצא ממקומו ידמה דברו הנסתר
עמה ממש כלומר התחדש מה שיתחדש אחר
שלא היה כי כל מתחדש מאתו ייוחס בדבר
בדבר י' י' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם.

א כו (ספר הגאולה 10)
כן ראיתי ר' אליעזר הגדול

א כח (ספר הגאולה 8)
אמרו וקריה ר"ל לשכינה אשר הוא אור נברא

א מא (ספר הגאולה 6)
שם נפש הוא גם כן שם הנפש המוב' כלומר
צורת האדם... שהוא שם הדבר הנשאר מן
האדם אחר המות.

א מא (ספר הגאולה 14)

ברא שם נפש הוא אשר בה הנשמה אחר
המות והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים

א נ (ספר הגאולה 44)

אמנם כי שהאמין שהוא [] בעל תארים
רבים כבר אמ' שהוא אחד במלות והאמינו
רבים במחשבתו זה כמאמר הנוצרים הוא
אחד אבל הוא שלשה והשלשה אחד כן מאמר
האומ' הוא אחד אבל הוא בעל תארים רבים
הוא ותארו אחד עם התחלת הגשמות
השמות הפשיטות הגמורה ואילו כוונתינו
וחפשינו [] ואמ' לא איך נאמין ואין אמונה
אלא אחיתצויר כי האמונה היא ההאמנה
במה שצויר שהוא הוא לשכל כפי מה שצויר
שהוא חוץ לשכל כפי מה שצויר בשכל. ואם
יגיע עם זאת האמונה ואי אפשר חלוף זאת
האמונה בשום פנים ולא ימצא בשכל מקום
דומה לאמונה ההיא ולא לשער אפשרות
חלופה תורה אמת ואמתה. שאם השיג זה
תהיה אז מי שצויר ין [] השם לא מי שיאמ'
אותו בפיו ולא י"שים (צויר) לו ענין ויהיה
מכח הנאמ' עליהם קרוב אתה בפיהם ורחוק
מכליותיהם. אבל עוד שיהיה האדם מכח מי
שיצויר האמת ושיגוהו ואם לא ידבר בו כמו
שצוה החשובים ונאמ' עליהם אמרו בלבבכם
על משכבכם ודומו סלה.

א מו (ספר הגאולה 36)

מאמרו גדול כחן של נביאים שהם מדמים את
הצורה ליצורה. שני ועל דמות הכסא דמות
כמראה אדם

א מו (ספר הגאולה 46)

כי כל גשמי שתמצאנו בכל ספרי הנבואה הוא
אם כל תנועה מקומית להורות על החים או
כלי הרגשה להורות שם ההשגה או כלי משוש
להורות עם הפעלה או כלי הדבור להורות על
שפעת שפע הדעות על הנביאים ואמ' שזה כלו
להישיר לישב לנו שיש נמצא חי פועל לכל מה
שזולתו משיג לפעלו

א נה (ספר הגאולה 40)

על זה כי כל כח יחובר אליו העדר בהכרח וכל
מה שיצא מן הכל אל הפעל אי אפשר לו
מבלתי מוציא זולתו נמצא בפעל מוציאהו

א נט (ספר הגאולה 40-41)

לך דומיה תהלה תהלה ר"ל היא הצדקה
אצלך השבח השתיקה יותר ראויה
וההסתפקות בהשגת השכלים כמו שצו
השלמים ואמרו אמרו בלבבכם

א ע (ספר הגאולה 8)

המין הרביעי הוא השלמות (ר"ל) האנושי
האמתי הוא שיגיעו לאדם המעלות השכליות
ר"ל המושכלות ללמוד מהם דיעות אמתיות
באלהיות.

א טב (ספר הגאולה 8)
שאין זה איך יהיה הדיבור בו לבד אלא ללמד
גם הענין אשר בעבורו יוחד זה הש' ויהיה בו
סוד אלוהי עוד גם היה אצלם שם בן י"ב
אותיות

ברא הקב"ה רקיעים בחר כסא כבוד ומלכותו
אלא ערבות שרמו ואמר צדק ומשפט מכון
כסאך

א ע (ספר הגאולה 40)
החכם הוא אשר יגיע הנה מה ויוליכנה באשר
ירצה והיא כלי לו ישתמש בה כרצונו והוא נקי
ממנה בלתי נדבק בה אבל חוצה לה והשתכל
והבן איך בארו יחסויות לגלגל ושהוא כלי לו
אשר בו ינהיג המציאות

ב ה (ספר הגאולה 42-43)
ומן השקר שיהיה המנהיג דבר אחד לא ידע
הדבר ההוא אשר ינהיגו בשתודע אמתת
ההנהגה על מה זה תפול הנה

ב ז (ספר הגאולה 15)
ששם מלאך כולל השכלים והגלגלים
היסודות כי כלם נעשים מצוה

ב יב (ספר הגאולה 32)
יש מן ההמון מי שיאמין שה' ית' יהיה הדובר
בדברו בספורינו ר"ל באותיות והלשון על
הדבר הוא ואמ' שכל א' המשך הדמיון אשר
הם גם כן יצר הרע

ב יב (ספר הגאולה 45-46)
שיכנה לעולם פעל הנבדל בשופע על צד
ההרמות בעין המים אשר ישפיעו מכל צד ואין
לו צד מיוחד שימשיך ממנו או ימשיך לזולתו.
אבל מכלו הוא נובע ולכל הצדדים מרה
הקרובים אליו והרחוקים ממנו תמיד כן זה
השכל לא יגיע אליו כח מצד אחד ומרוחק
אאחד ולא יגיע כחו לזולתו גם כן מצד מותר
ואל רוחק ולא בעת בלתי עת אבל פעלתו
תמיד כל אשר יודמו כבר יקבל הפעלה ההוא
הנמצא על המציאות אשר כנה בשם שפע

ב לו (ספר הגאולה 46)
דע כי אמתת הנבואה ומהותה הוא שפע שופע
מהשם יתע' באמצעות השכל הפועל על הכח
הדברי תחלה ואחרי כן על הכח המדמה

ג ח (ספר הגאולה 7)
כל פחיתות והפסד הוא מצד החמר וכל מעלה
וקיום הוא מצד הצורה

ג כו (ספר הגאולה 7)
שהאדם מ"שכיל בטבע ושלמותו האחרון אשר
אין בו לא מעשים ולא מדות אלא דעות לבד
הוא שהיה משכיל בפעל ר"ל שיהיה לו שכל
בפעל. והוא שידע כל מה שביכולת האדם
לדעתו מכל הנמצאות כפי שלמותו האחרון.

ג נד (ספר הגאולה 7)